

מאמר מערכת ניסן וניסיו

חז"ל גילו את אזנינו: "בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל" (ראש השנה יא, א). ולכאורה אימרה זו, שבודאי לא נאמרה לשם מליצה ותקוה בעלמא, סותרת מקורות לא מעטים, שמהם משמע שהגאולה לא תלויה בזמן, אלא במעשים, במעשה עם ישראל, ונציין מעט מקורות:

הגמרא במסכת סנהדרין מספרת: רבי יהושע בן לוי פגש את משיח צדקנו ושאלו: אמר ליה לאימת אתי מר? אמר ליה: היום. אתא לגבי אליהו, אמר ליה מאי אמר לך... שקורי קא שקר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא, אמר ליה: הכי אמר לך: "היום אם בקולו תשמעו" (תהילים צה, ז). וכמובן ש ל"היום" אין הגבלה בחודשים!

הרמב"ם (בהלכות תשובה פ"ז ה"ה) פסק להלכה: וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו ומיד הן נגאלין, שנאמר: "והיה כי יבוא עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך וגו'", והבסיס ההלכתי לדברי הרמב"ם הללו הם דברי התלמוד בסנהדרין (צז, ב).

מנהג קדמון הוא להזכיר את אליהו הנביא - מבשר הגאולה - במוצאי שבתות (ראה טור סוף סימן רצ"ט), ויש שכתבו הטעם היות ואליהו לא בא בערבי שבתות ולא בשבת, אם כן עתה - במוצאי שבת - יכול הוא להגיע, על כן מזכירים אותו בפסוקים בהם הוא נזכר. וכמובן, מנהג זה אינו רק בחודש ניסן, אלא בכל השנה.

על כל פנים יש להבין את דברי חז"ל אלו "שבניסן - דוקא - עתידין ליגאל", כמו כן יש להבין את דברי הנביא שאמר: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו). כלומר, כימי צאת ישראל מארץ מצרים יראנו בורא העולם לעתיד נפלאות. ונשאלת השאלה וכי רק בימי צאתנו מארץ מצרים הראנו הבורא נפלאות, ומה המיוחד בנפלאות צאתנו מארץ מצרים, שכדוגמתם יראנו הבורא לעתיד נפלאות?

כדי לענות על שאלות אלו, נקדים ממהותו של חודש ניסן: חודש ניסן, חודש האביב, מתאפיין - יותר מכל החודשים - בפריחה, בלבלוב, ובתחיית היקום לאחר חודשי החורף המקפאים, הקרים והאפורים. בחודש זה מתחילים לצאת לפועל כל האוצרות האורגאנים שנאצרו בימי החורף וציפו לצאתם לאוויר העולם, לקרני השמש הזורחות ומצמיחות. בחודש זה כל היקום נראה מתחדש ומשגשג, מחיך ומאיר פנים, לאחר חודשים של שלכת ועצים שוממים.

איפיון זה של חודש ניסן הנראה בטבע, הוא גם המאפיין את חודש ניסן מן ההיבט הרוחני. בחודש זה יותר מכל חודש אחר מתגלים האורות גדולים של השגחת ה' בעולם, גילויים של ניסים נגלים, נראים בעין כל אדם, ועל כן בחודש זה, הניסים שאירעו לעם ישראל היו ניסים גלויים שכל העולם ידע והכיר בהם, וכדברי הנאמר בתורה: "שמעו עמים ירגזון, חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעדו נמוגו כל יושבי כנען" (שמות טו, יד). יציאת עם משעבוד לגאולה, קריעת ים סוף - ניסים שאפילו שפחה על הים ראתה מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי במראותיו הנבואיות!

ומעתה נבין את דברי חז"ל: בניסן נגאלו ישראל, בחודש הראוי לניסים גלויים נגאלו! עובדה זו היתה בעבר. חז"ל מורים לנו שגם בעתיד: בניסן יגאלו - ואין כוונתם דווקא בחודש ניסן - אלא באותו אופן של גילויים שהיו בעבר בחודש ניסן יגאלו בעתיד. כלומר, גם לעתיד תהיה הגאולה בניסים גלויים ולא נסתרים, שאף בהם יראו עמי העולם את גאולת ישראל, כבימי צאת ישראל מארץ מצרים.

ומעתה אף נבין את הפסוק: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", כשם שיצאנו מארץ מצרים באותות, נפלאות ובמופתים גלויים, כך גם יראנו ה' נפלאות בגאולה העתידה. כלומר, אף

על פי שעם ישראל ראו ישועות ונפלאות לכל אורך תולדותיהם, אף על פי כן מיוחדים הם נפלאות צאתם מארץ מצרים בגילויים לפני עיני כל בשר, וכדוגמת ישועות אלו יראנו ה' בגאולה העתידה. כן יהי רצון.

גליון מס' 17 עוסק:

- א.** את הגליון אנו פותחים במשא ההגותי של הרה"ג רבי **שלמה יוסף מחפור** שליט"א בנושא: "חשיבות הפרשת תרומות ומעשרות". דברים אלו נאמרו בטקס הפרשת תרומות ומעשרות ביקב "דלתון" שבהשגחת בד"ץ "נווה ציון" שבראשותו. [סקירה על טקס זה נפרסם ב"ה בגליון הבא].
- ב.** את חלקו ההלכתי של הגליון פותחים אנו במאמרו של הגאון רבי **יעקב ניסן רוזנטל** שליט"א בנושא כלליים באילנות. [מאמר זה עתיד להתפרסם בספרו "משנת יעקב" ח"ח על הרמב"ם].
- ג.** הגאון רבי **שלמה עמאר** שליט"א - מורה דרכו של המכון - ממשיך לעסוק בחקירת שיעור "הבאת שליש" ולמסקנתו נפקא מינה חשובה להלכה למעשה.
- ד.** הרב **ש.ז. רוח** שליט"א - יו"ר המכון - מסכם במאמרו את כל דיני ביעור ווידוי מעשרות, מצווה שעתידיים אנו לקיימה ביום טוב האחרון של חג הפסח הבא עלינו לטובה.
- ה.** הרב **רפאל ש. לוינסון** שליט"א, רבו של מושב תל עדשים, וממשתתפי ההשתלמות להל' א"י המתקיימת במכון, עוסק במאמרו בדין הקפריסין לענין ערלה בא"י.
- ו.** בגליון זה ממשיכים אנו לפרסם מפרוייקט "אוצר התשובות" על שו"ע הלכות זרעים, והפעם על הלכות חדש מאת הרב **דוד אביטן** שליט"א.
- ז.** הרה"ג רבי **מסעוד בן שמעון** שליט"א עוסק במכתבו ליו"ר המכון בפרטי דינים - הלכה למעשה - בעניין מתנות עניים.
- ז.** את החוברת חותמים מאמריהם של הרב **ש. ז. רוח** והאגרונום **יהורם דנינו** שליט"א בעניין פרי האננס לעניין ערלה.

מידע הלכתי

א. בבדיקות שנעשו במעבדה שע"י המכון, נתברר שבעונה זו של השנה א"א להגיע לרמת ניקיון מוחלטת, גם בירקות המשווקות בחזקת נקיים מחרקים [כדוגמא: מתוך 4 חסה שנמכרו בחזקת נקיים (מחברה מסוימת) נתגלו שלשה נגועים בכנימות עלה חיות !!]. וע"כ צריך לנהוג כדלקמן:

1. להפריד את העלים מהקלח המרכזי.
2. להשרות כ - 3 דקות במים עם אמה (ריכוז קל).
3. לשטוף היטב תחת ברז מים. ובבדיקה זו די על מנת להתיר את הירק באכילה. וכ"ז להבדיל אם קונה חסה מהשוק ללא פיקוח שהבדיקות חמורות הרבה יותר, ומומלץ בעונה זו בפרט לא לקנות חסה זו כלל, ואפשר להשתמש בקלחים בלבד, לאחר בדיקתם.

ב. כבר התרענו מספר רב של פעמים שבירק הארטישוק - המצוי בימים אלו לרוב - מצויים הרבה חרקים ובפרט בעונה זו של השנה. דרך בדיקתו: א. עדיף להשתמש רק בלב וגם מהלב להוריד קצות העלים. ב. אם רוצים להשתמש בעלים, יש להורידם אחד אחד, להשרותם במי סבון ולאחמ"כ לשפשף כל עלה ולבודקו מהחרקים הנ"ל.

ג. ראוי לשוב ולהזכיר, שרבים הפוסקים שס"ל שמרור הגזול פסול דבעינן לכס, (וכ"פ הפר"ח או"ח סי' תע"ב, משנ"ב או"ח סי' תע"ג ס"ק ל"ג), וע"כ הרוכש מרור של טבל ודאי חייב להוציא ממנו את המעשר ראשון ללוי וליתנו לו, גם לאותם שאינם נוהגים ליתנו ללוי בשאר ימות השנה, (שלדידן בני ספרד חייבים בלא"ה לתת ללוי גם בשאר ימות השנה וכמ"ש מרן בשו"ע סי' של"א עי' "קצירת השדה" פי"ג), ועי' בדרך אמונה הל' תרומות (פ"ו צה"ל ציון ע"ז - ע"ח). וראוי להקפיד להוציא את המעשר ראשון מהמרור גם בספק טבל.

בברכת פסח כשר ושמח
שניאור ז. רוח

מדור מחשבה והגות

הרה"ג שלמה יוסף מחפוד שליט"א
דומ"ץ שכונת "נוה אחיעזר" ושיכון ר' ב"ב
וראש ועד הכשרות הבד"ץ "נוה ציון"

חשיבות הפרשת תרומות ומעשרות

מתוך דברים שנאמרו בטקס הפרשת תרומות ומעשרות ביקב "דלתון"

כבוד הרב הראשי לישראל - הרה"ג רבי ישראל מאיר לאו שליט"א
כבוד אישי ציבור נכבדים

יש לי הכבוד והעונג לקיים מטעם "ועד הכשרות נוה ציון" שהנני עומד בראשו, מצוות תרומות ומעשרות במעמד נכבד זה, בפני קהל ועדה, וראש וראשון להם הרב הראשי לישראל.

על חשיבותה של מצוה זו תעיד העובדה שלפי דברי הרמב"ם בהלכות מלכים (ט, א) יצחק אבינו הפריש מעשר, לאחר שאברהם אבינו לפניו נצטווה על המילה, יתר על שבע מצוות בני נח, ולא עוד שרבותינו ראו בקיום מצות הפרשת תרומות ומעשרות, או אי קיומה את היסוד לברכה ולקללה ח"ו, וכך אמרו חכמים בירושלמי (ברכות פ"ט, ה"ג): אליהו שאל לרב נהוראי, מפני מה באו זוועות לעולם, אמר ליה בעוון תרומות ומעשרות, כתוב אחד אומר: "תמיד עיני ה' אלוך בך", וכתוב אחד אומר: "המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו", הא כיצד יתקיימו שני כתובין הללו, בשעה שישאל עושיין רצונו של מקום - "תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה", ואינה ניזוקית כלום, בשעה שאין ישראל עושיין רצונו של מקום, ואינן מוציאים מעשרותיהן כתקנן - "המביט לארץ ותרעד".

אולם לפנינו בישראל אפשר שהפרשת התרומות נתקיימו באופן פרטי, איש וביתו, ולא ע"י גורמי כשרות צבוריים כמו בימינו, ולכן חז"ל דרשו כלפי בעלי בתים שענים היתה צרה בהפרשת תרומות, שכל שיש לו תרומות ואינו נותן לכהן, סוף נצרך לכהן ע"י אשתו, ועל פי דרך זו חכמים דרשו בויקרא רבא (טו, ו) דברים קשים: מי גרם לו שיכשל באשה זונה, ע"י שאכל את ככרה שאינו מעושר, אמר ר' שמעון בן לקיש, כתוב: "ואיש את קדשיו לו יהיו", מה כתיב בתריה: "איש כי תשטה אשתו", וכי מה ענין זה לזה, אמר הקב"ה: אני אמרתי תן מתנתך לכהן, ולא עשית כן, חייך שאני מצריך שתביא אשתך אל הכהן, שנאמר: "והביא האיש את אשתו אל הכהן".

ומסתבר שלא בסתם צרות עין עסקו חז"ל בדרשותיהם אלו, אלא הם התייחסו לאלה שעונים צרה לתת ולהעניק ממה שנתן להם ה', לשליחי ה' לכהנים, שהם כמלאכי ה', שהם הרוצים הרוחניים של העם, "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא", ואיש ואשה שעניהם צרה בכהנים שהם המחנכים הגדולים לקדושת החיים, הם לא איש ואשה שמצטיינים בקדושת החיים, בלשון המעטה, וכשבני זוג מתנהגים שלא על פי קדושת החיים, חיייהם יעלו על שרטון ויצטרכו להגיע לכהן לבדק ביתם המוסרי והרוחני.

אולם בימינו שיש גם ובעיקר הפרשת תרו"מ רבות היקף, וגדולי הכמות, ע"י גורמי כשרות צבוריים גדולים, יש חשיבות שיעשו ברוב עם הדרת מלך, כדי להדגיש את הענין של כלל ישראל בהפרשת תרו"מ, שהרי חז"ל דרשו שעם ישראל איבד את הריבונות על ארצו וגלה מארצו, רק לאחר שעברו על מצוות תרו"מ, כמו שדרשו חז"ל במדרש רבה (ד,ו): בעוון תרומות ומעשרות גלו, כיוון שגלו נפטרו, והם חייבו את עצמם מאליהן, וכך דרשו חז"ל באיכה רבה: גלתה יהודה מעוני, על שאכלו מעשר עני.

וכן בקיום הפרשת תרו"מ זו ברוב עם, ובשם העם היושב בציון, אנו מכריזים ומתפללים, הכרזה - שאנו יודעים שהיסוד לשיבתנו הקבועה בארצנו הקדושה הוא תלוי בשמירת המצוות התלויות בארץ הקודש, ובמיוחד הפרשת תרו"מ, ותפילה - לאבינו שבשמים, שבזכות מצוה זו יתן לנו ה' שלום ובטחון בארצנו, ויהודה לעולם תשב וירושלים לדור ודור.

ויש גם בקיום מצוות הפרשת תרו"מ ברוב עם משהו מן הפגנתיות להראות בני עמנו העם היושב בציון, ואת בני העולם, את יפיה של כנסת ישראל בקיום המצוות, ובמיוחד בקיום מצוות תרו"מ, על דרך מה שדרשו חז"ל בשיר השירים: "הנך יפתי רעייתי ומום אין בך", הנך יפה במצוות הבית, בחלה, תרו"מ, הנך יפה במצוות השדה - לקט, שכחה ופאה ומעשר עני.

ואכן נפלה זכות גדולה לבד"ץ "נוה ציון" בקיימם מערכת כשרות טובה ויעילה, ששומרת על קדושת עמנו, ובהשגחתם גם על קיום מצוות התלויות בארץ, שיש בהן שמירה גם על קדושת ארצנו, ויזכנו ה' שתחזנה עינינו בשוכו לציון ברחמים במהרה בימינו אמן, כן יהי רצון.

הגאון רבי יעקב ניסן רוזנטל שליט"א
ראש ישיבת הגר"א וראב"ד חיפה

בדין אילנות המורכבים כלאים קונטרס משו"ת משנת יעקב ח"ח (כת"י)

כתב הרמב"ם הל' כלאים (פ"א ה"ה) וז"ל: "כלאי האילנות הרי הם בכלל מה שנאמר שדך לא תזרע כלאים, כיצד המרכיב אילן באילן וכו' הרי זה לוקה מן התורה בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ. עכ"ל.

מקור הדברים הוא בקדושין לט,א, בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע [ויקרא יט-יט] מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה, ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בחו"ל אף שדך נוהג בין בארץ בין בחו"ל.

ב. וראה בתוספות הרא"ש במס' סוטה דף מג, ב, בהא דאמרי' ולא חיללו פרט למבריק ומרכיב, והוא אנו תנן אחד הנוטע ואחד המבריק ואחד המרכיב, אר"ז אר"ח לא קשיא כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר, וכתב ע"ז הרא"ש: תמיה לו אמאי לא פריך לימא דלא כריה"ג, כדפריך לעיל גבי גזלן ולקמן לגבי אלמנה לכ"ג, וי"ל דלעיל גבי גזלן פריך שפיר משום דס"ד דלא עבד תשובה לפי שתשובתו מחוסרת מעשה וכו', אבל הכא אין תשובתו מחוסרת מעשה כי אין צריך לעקור מה שהרכיב, אלא הפירות מותרין, כדתנן בפ"ח דכלאים [מ"א] כלאי זרעים אסורים מליזרע ומלקיים ומותרין באכילה, והרכבת האילן נפק"ל משדך לא תזרע כלאים בפ"ק דקדושין [לט, א], וכו', והוא דקתני אסורין מלקיים היינו שלא ינכש ושלא יחפה, אבל אינו מחוייב לעקור וכו', ואפשר דהרכבת אילן מותר לקיים, דכי היכי דילפינן הרכבת האילן מהרבעת בהמה לאסור בחו"ל, הכי נמי ילפינן מינייהו דמותר לקיימן, ובכלאי בהמה תנן [בכלאים שם] כלאי בהמה מותרין לגדלן ולקיימן ואינן אסורים אלא להרביע.

ג. ובטורי אבן במס' מגילה דף יג, ב, ד"ה ועל הכלאים הקשה מעצמו קושית הרא"ש הנז', דלמה הגמ' בסוטה מג, ב, לא שואלת לימא דלא כריה"ג וכו', והוסיף וכתב דליכא למימר דמשו"ה לא דייק כן, משום דאיכא לשנויי עלה בדעבד תשובה וכו', ליכא למימר דעבד תשובה, הא כל כמה שמקיימו ולא עקרו כל שעה ושעה עובר עליו הואיל ומקיימו, דהא ודאי איסור מקיים בהרכבת אילן נמי נאסר, דהא איסור מקיים נ"ל מדכתיב שדך לא תזרע כלאים, דרשינן כלאים שדך לא, כדאמר בפ"ק דמו"ק [ב, ב], והא מהאי קרא גופיה נ"ל בספ"ק דקדושין [לט, א], לעיקר איסור של הרכבת אילן שנוהג נמי בחו"ל, לא כ"ש שאסור לקיימו, דהא בע"כ הא דבכלאי כרם דתנן בכלאים שם דאסור לקיימו אינו אלא מק"ו דכלאי זרעים וכו', והנ"ל כן גבי הרכבת אילן מהאי ק"ו דאמרן וכו', וראה שם שהוכיח מזה דלרבנן דר"ע אין כלל איסור מקיים בכלאים, גם הרכבת אילן אסור לקיימו. [ולא כדעת הרא"ש בתוספותיו דנסתפק בזה וכו']. [וראה שם בטו"א מש"כ בהא דתנן בא' באדר משמיעין על הכלאים. וגם בזה ראה ברא"ש בתוספותיו שם.]

ד. והרא"ש עצמו למרות שבתוספותיו נסתפק בזה וכן, בהלכותיו הלכות כלאים סעיף ג' כתב: שלוקין על הרכב האילן ועל קיומו, וכן פסק בטור ושו"ע יו"ד סי' רצ"ה סעיף ז' דאסור לקיים המורכב.

ה. וראה בהגר"א שם באות י"ט שכתב: אסור כו' מתני' רפ"ח, וצ"ב היכן מוזכר במתני' שם דאסור לקיים המורכב בהרכבת אילן, והרי הרא"ש בתוספותיו נסתפק בזה וכן, וצ"ע. ואולי כונת הגר"א למש"כ אח"ז באות כ' אהא דאיתא שם: אבל הפרי היוצא ממנו מותר, וכי הגר"א: שם, וכן בהרכבת אילן וכמ"ש בחולין קטו, א, כלאי זרעים ליתסרו כו' איתקש כו' וקרא בהרכבת אילן כנ"ל, ומבואר מזה דשנים הם דיני כלאי זרעים ודיני הרכבת אילן דנפק"ל מקרא דשדך לא תזרע כלאים, ומעתה גם לענין מקיים כלאים שנים הם, ומאחר דבמתני' רפ"ח דכלאים תנן דכלאי זרעים אסורין מלזרוע ומלקיים, גם הרכבת האילן בכלל זה, וזה מש"כ באות י"ט דהדין דאסור לקיים המורכב כלאים הוא במתני' רפ"ח דכלאים, דס"ל דדין כלאי זרעים והרכבת אילנות שנים הם, וכש"נ.

ו. ועי' בברכי יוסף יו"ד סי' הנז' אות ז' שכתב דשיטת הרמב"ם הוא דאסור לקיים אילן מורכב [ולא כדברי מוהר"ר זרחיה גוטה בתשובותיו כת"י, וכפי שהביא שם.], וזה מדכתב בפ"א ה"ג דאסור לקיים כלאי זרעים, ואח"ז כתב בה"ה: כלאי האילנות הרי הם בכלל מה שנאמר שדך לא זרע כלאים, ומסתמות דבריו משמע דאסור לקיים המורכב, דהרי כתב דכלאי אילנות ה"ה בכלל מה שנאמר שדך לא זרע כלאים, ומסתמות דבריו משמע דאסור לקיים המורכב, דהרי כתב דכלאי אילנות ה"ה בכלל מה שנאמר שדך לא תזרע כלאים, ומסתמא מאי דאסור הקיום בזרעים מכ"ש באילן, [דאסור אף בחו"ל.], והן הן הדברים שכתבנו בביאור דברי הגר"א וכאמור, [ובברכ"י לא הביא את דברי תוס' הרא"ש בסוטה הנז'. יעו"ש].

ז. ויש לברר למה בהלכותיו החליט הרא"ש שיש איסור קיום בהרכבת אילן, ולא חש לספק שנסתפק בו בתוספותיו במסכת סוטה די"ל דכי היכי דילפי' הרכבת האילן מהרבעת בהמה לאסור בחו"ל, הכי נמי ילפי' מינייהו דמותר לקיימן, דבכלאי בהמה תנן דמותרין ולגדלן ולקיימן, ואינן אסורין אלא להרביע, ולמה בהלכותיו לא חש הרא"ש לסברא זו שבתוספותיו.

ח. ונראה לומר בזה, דהנהגה בהא דתנן במתני' דכלאי בהמה מותרין לגדלן ולקיימן, נתלבטו המפרשים, מה זה לגדל, ומה זה לקיים, דהתוס' יו"ט כתב: מותרין לגדל ולקיים כלומר לגדלן ולקיימן לעצמן שיהנה בהן, אבל לגדל לחוד הוה משמע דטורח הגידול הותר לו, ולא שיהנה בהם, ואי תנא לקיים הוה אמינא לאחר שגדלו ע"י נכרי, אבל לגדלם הוה דומיא דזריעת כלאים וליתסור, הלכך צריכי תרוייהו. ובתפא"י פירש: לגדלם בביתו, ולקיימם למלאכתו, ובמשנה ראשונה שם כתב דהתו"ט דחק בחנם, דהפירוש הוא מותרין לגדלן יחד היינו ליתן להם מזונו באבוס אחד, ולקיים אפילו שלא בשעת אכילה בדיר אחד וכו' יעו"ש. ובתוס' אנשי שם הביא פירוש נוסף בזה בשם ספר לח"ש, יעו"ש.

ט. אולם ראה בשנות אליהו להגר"א בפירוש הארוך שכתב: כלאי בהמה מותרין לגדל וכו', פי' להרביע ב' מינין אסור, אבל אם כבר בא מין א' על שאינו מינו מותר לקיים. או אם כבר נולד מותר

לגדל. והנה אם נפרש במתני' כפי' הגר"א, דמה דקתני כלאי בהמה מותר לקיימן היינו דאם כבר בא מין אחד על שאינו מינו, מותר לקיים. והיינו דאין צריך להפרידן זה מזה, לאור זה שפיר יש מקום להסתפק ולומר דבהרכבת האילן, למידין מכלאי בהמה, דאם ההרכבה כבר קיימת, אין צריך לעקרה ולבטלה, כמו דאין צריך להפריד כלאי בהמה במין בשאינו מינו, אם כבר זה על זה, ומשום דחזינן דלמידין זה מזה לגבי חו"ל, וזה אמנם מה שנסתפק הרא"ש בתוספותיו במסכת סוטה וכו'.

י. אולם אם נפרש מתני' דתנן דכלאי בהמה דמותר לקיימן ולגדלן, הכל הוא לגבי הולדות, כפי התוס' יו"ט ויתר הפירושים דלעיל, א"כ מתני' לא איירי כלל בקיום גוף הכלאים, אלא לגבי פירות הכלאים, דהיינו הולדות, שמותר לגדלן ולקיימן, ולגבי הפירות ודאי הוא דפירות אילן מורכב מותרין הן. וכמש"כ הרמב"ם להלן בה"ז: הזורע זרעים כלאים, וכן המרכיב אילנות כלאים אע"פ שהוא לוקה הרי אלו מותרין באכילה, ואפילו לזה שעבר וזרען, שלא נאסר אלא זריעתו בלבד. וכתב הכ"מ: בספ"ח דכלאים, כלאי זרעים אסורים מלזרוע ומלקיים ומותרים באכילה, וכבר נתבאר שהרכבת אילנות בכלל שדך לא תזרע כלאים היא. [וראה בדברנו לעיל]. ולגבי קיום גוף הכלאים עצמן, לא נאמר בכלאי בהמה דמותר, א"כ מהכ"ת נתיר קיום הגוף המורכב בכלאי אילנות.

יא. ומעתה יתכן לומר דהרא"ש בפסקיו אינו סובר כפי הגר"א במתני' וכו', ומפרש מתני' כאחד הפירושים שהבאנו לעיל, מעתה אין שום הלכה דמותר לקיים גוף הכלאים בכלאי בהמה, ואשר ע"כ שפיר כתב בפסקיו שלוקין על הרכבת האילן ועל קיומו, דגם בכלאי בהמה לא מצינו שמותר לקיים גוף הכלאים, אולפ בתוספותיו פירש מתני' דכלאים כפי הגר"א, דלפ"ז מפורש במתני' דמותר לקיים גוף הכלאים, ככלאים, בכלאי בהמה, וכו', ואשר ע"כ שפיר כתב להסתפק לגבי הרכבת אילן אולי למדין מכלאי בהמה דמותר לקיים גוף הכלאים, אבל בפסקיו חזר בו ואינו מפרש מתני' כפי הגר"א, וכמש"נ. [ועי' בספרי האחרונים שכתבו שהרא"ש חזר בו, לגבי גוף ההלכה, ממה שנסתפק בתוספותיו. יעו"ש. אך לא פירשו מה הענין שלא חש בפסקיו לספק שנסתפק בתוספותיו, ולפ"מ שנתבאר, מיושב.]

יב. והנה בשו"ע יו"ד סי' רצ"ז [השני] סעיף ג' כתב: מותר להכניס שני מינין לדיר אחד, ואם ראה אותם רובעים זה את זה, אינו זקוק להפרישם, וזה מדברי הרמב"ן להלן פ"ט ה"ב. וכתב ע"ז הגר"א בסק"ו: ירושלמי הנ"ל ולפי דעתו וכו'. וראה מש"כ שם בס"ק ד'. וצ"ע למה הגר"א לא הביא ע"ז מתני' דפח מכלאים מ"א דתנן כלאי בהמה מותרין ולגדלן ולקיימן, דהגר"א עצמו פירשה בשנו"א דהפ"י הוא דלהרביע ב' מינין אסור, אבל אם כבר בא מין אחד על שאינו מינו, מותר לקיים, וזה ממש הדין של הרמב"ם שהובא בשו"ע דאם ראה אותם רובעים זה את זה אינו זקוק להפרישם, ולמה לא הביא זה הגר"א, וצ"ע, אם לא שנאמר דבמתני' אינו מפורש דין זה, דאפשר לפרשה כפירושים האחרים שהבאנו לעיל.

יג. ראה ברמב"ם להלן בה"ז שכתב: ומותר ליטע יחור מן האילן שהורכב כלאים. ובהג' המחנה - אפרים כתב ע"ז: ק"ק דהא כתב לעיל ה"ג אסור לקיים כלאים, ומהירושלמי אין ראייה דמייירי בשל גויים. ומבואר בדבריו דס"ל דלהרמב"ם אסור לקיים אילן מורכב, וזה בכלל מש"כ בה"ג: ואסור לאדם לקיים כלאי זרעים בשדהו אלא עוקר אותן, ונכלל בד"ז גם אילן מורכב, ומשום דנפק"ל

לאיסור ההרכבה מקרא דשדך לא תזרע כלאים, וזה כדברי הברכ"י בסי' הנז' בשיטת הרמב"ם, ולא כמש"כ הרז"ג שהביא הברכ"י שם. ע"ש.

יד. וקושינו דלמה מותר ליטע יחור וכו', הא הוי כמקיים כלאים, הקשה כן גם בערוך השלחן יו"ד רצ"ג, ובא לחדש חידוש גדול דלהרמב"ם אין בכלאי אילנות איסור קיום כלל, מדלא הזכיר מזה כלל [וזה בשיטת הרז"ג שהביא הברכ"י] וגם הרא"ש שכתב בפסקיו שאסור [וכ"פ הטור והשו"ע וכו']. ומשום דלא גרע מכלאי זרעים [ובשי' הרמב"ם שמותר לשיטתו, הטעם הוא משום שדין הרכבה כדין הרבעה, וזאת כסברת הרא"ש בסוטה מג, ב, והע"ה ש לא הביאו]. כונתו מיד אחר ההרכבה כשעדין לא נתגדל האילן כלל מחויב ליטול המורכב מעצם האילן, וזה כמו בזרעים באמצע הגידול, אבל כשכבר נשתרש ונעשה אילן הוי היתר גמור, ולכן מותר ליקח יחור ממנה וליטע אותה כיון שכבר נתגדלה, ובא בזה ללמד זכות על כלל ישראל בחו"ל שקונים כרמים ופרדסים מורכבים מהגוים ומקיימים אותם, יעו"ש. וזה חידוש גדול. [וראה בחת"ס יו"ד סי' רפ"ח].

טו. ולעיקר קושייתם למה מותר ליטע יחור מהכלאים, הרי יש איסור מקיים כלאים, וכפי פשוטן של דברים דבכל ענין אסור, י"ל דהאיסור הוא על גוף האילן, אבל כשלוקח יחור, הרי כלוקח פירות שמותרין באכילה, וכלוקח מזרע הירק שנזרע כלאים וזורעו במקום אחר דמותר, וכמש"כ הרמב"ם בה"ז, ואף כלוקח יחור כיון שאינו מקיים גוף האילן ממש, אלא תולשו מן האילן, שפיר מותר, ועי' ברדב"ז.

טז. ובספר שפת אמת [ח"י הרי"מ] שנתגלה באחרונה על ש"ע יו"ד כותה בד"ז דמותר ליקח ענף וכו': פי' דרק הרכבה אסור לקיים, אבל כשעוקר היחור שהרכיב בהאילן, כל האילן הראשון מותר, וכמו כן מותר ליקח ענף מן האילן, דאין ההרכבה בהענפים, רק הפירות שיונקין מהאילן מהיחור הם מורכבים, ואסור לקיים שיוציא פירות מורכבים, אבל כשכורת ענף, זה הענף אין בו הרכבה, וכתבתי כן בעבור שראיתי בס' מחנה אפרים בהגהותיו על היר"ד [לא נמצא שם, רק בהגהותיו על הרמב"ם] עמד בזה. וכתב דמיירי שעכו"ם נטעו, [והיינו שהירושלמי איירי בשל גויים, ע"ש]. וא"י מה הואיל בזה, מ"מ כשכורת הענף וזוכה בו ליתסר לנטעו ולקיימו. אבל מעיקרא לק"מ. ומדבריו נראה דמפרש דאיירי שעוקר הענף ממין האחר שהרכיבו באילן, וכן מותר ליקח כל ענף מן האילן, ומשום דאין ההרכבה בהענפים.

יז. ופירוש כזה קשה מאוד, דבכגון זה פשיטא דמותר, דהענף שלקח אינו מורכב, וכן קשה המשך דברי הרמב"ם : ומותר וכו' ולזרע מזרע הירק שנזרע כלאים, [בשו"ע לא מצאתי ד"ז] ולפי השפ"א גם כאן מתפרש שאמור לקחת מהזרע שזרע בכלאים, וזה תימא דבודאי מותר כיון שע"ז מתבטל שם הכלאים מזה. ואמנם ראיתי בכרם ציון ח' שהגרש"ב שליט"א מקשה כן, ומפרש דמדובר כאן בהרכבת ירק בירק, והחידוש הוא שאע"פ שממשיך הוא ע"י זריעה זו בפעולת ההרכבה אפ"ה מותר, וגם זה אינו מובן. ועוד דהלשון: מזרע הירק שנזרע כלאים, משמע דאיירי בזריעה, ולא בהרכבה, אמנם ברמב"ם מהדורת פרנקל גורס: ולזרע מזרע הירק שהורכב כלאים וע"ש בשנויי נוסחאות שכ' מקור גירסא זו, אך קשה מאוד לגרוס כן כיון שברמב"ם לא הוזכר במפורש דין מרכיב ירק בירק, ועמש"כ לעיל בה"ה, וצ"ע.

יח. אשר ע"כ נראה, דהפשט בזה הוא, שלקח ענף מהאילן המורכב, אחר שהאילן גדל וצמח כשהוא מורכב, ולקח ענף מהגדל מההרכבה, וכן מש"כ: ולזרוע מזרע הירק שנזרע כלאים, ג"כ הכוונה שהירק נזרע בכלאים וצמח ממנו, מותר ליקח מן הצומח ולזרוע במקום אחר. [וכ"פ בס' ד"א.] והטעם שמותר מפני שזה נחשב כפירות של האילן המורכב, והחידוש הוא שאף שמה נמשך צמיחת הכלאים, אפ"ה מותר, דנחשב כפירות האילן שמותרין באכילה, ולכן מותרין גם בנטיעה וזריעה, וכן היה מפרש בעל המחנה - אפרים ולכן הקשה דאיך מותר לנטוע את הענף הזה שנתרבה מהכלאים. אבל יש לישב כמש"כ לעיל, כיון דאין זה גוף האילן המורכב, רק לקח ממנו ענף, הר"ז כלוקח ירק שגדל בכלאים, וזרעו במקום אחר, וכמש"כ לעיל.

יט. בחזו"א הלכות כלאים סי' ב' סקט"ז כתב: נראה דאין חילוק בהרכבה בין מרכיב גוף למרכיב שרף, שאם נוטל שרף ונותנו בסדק והוא חוזר ועושה ענף מאותו השרף, הרי זה מרכיב גמור, שאין בדומם חילוק בין העב להנוזל, וכיון שיש בשרף כח ההולדה, חשוב בהרכבה, [ולא דמי להרבעה שאין איסור בנתינת זרע של מין זה למין אחר, דהתם אף באבר תלוש אין בו משום הרבעה, שאין הרבעה אלא בחי, אבל יחור כל קורט וקורט הוא בריה, כל שראוי להרכיב ולהצמיח, והלכך גם השרף הוא בריה לעצמה.]

ולענ"ד אין הדברים מוכרחים, די"ל דאם נוטל שרף ונותנו בסדק של אילן, אין זה נקרא כלל הרכבת אילן, דאין הרכבה אלא במכניס אילן או יחור של אילן שהוא חי, ויש ע"ז שם הרכבת אילן, אבל אם שם שרף בתוך סדק של אילן, לאו שם הרכבה ע"ז, ומאחר שלגבי כלאי בהמה, פשיטא ליה להחזו"א שאין איסור בנתינת זרע של מין זה למין אחר, גם בהרכבת אילן מותר בנתינת שרף, דלמדין זה מזה, וכמו דאמרי' בקדושין לט, א, לגבי חו"ל, ועי' מש"כ לעיל אות א' מדברי הרא"ש בסוטה מג, ב, לגבי קיום אילן מורכב, דיל דלימדין מהדדי, ע"ש, ומה שהביא ממכניס אבר חי, דאין בו משום הרבעה, פלא, דאבר תלוש, הוא חתיכת בשר בעלמא, ואין זה הרבעה כלל, אבל נתינת זרע היה מקום לאסור, והחזו"א פשיטא ליה דמותר, וזה כמו לגבי הזרעה מלאכותית דאין איסור אשת איש אף בזרע מאיש אחר, ראה בספרנו בפ"א מערכין הי"ג אות י"ג, ע"ש. אבל הכנסת אבר תלוש, אין כאן ביאה והרבעה כלל.

כ. וראה בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רפ"ז שכתב בקשר להכניס חטה בסדק שעושים בענפי אהל ושושנים, וע"י החטה משרישים הענפים בקרקע, דאינו אומר בזה בודאות שאסור, דלא שייך הרכבה אלא כששני המינים מגודלים למעלה מהקרקע, או לכל הפחות שעתידים שניהם לעלות מהקרקע, משא"כ הכא שהחטה הזאת הניתנת בסדקי הענף כלה ובלה בארץ ואינה עתידה לראות פני תבל, רק גורמת שתשרש השושנה בארץ. זה לא מיקרי הרכבת אילן בירק, וטעמא נ"ל דהא כל עצמו לא ילפי' איסור הרכבה מדכתיב שדך לא תזרע כלאים בהמתך לא תרביע כלאים. מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה וכו', א"כ אף אנו נאמר מה בהמתך בהרבעה, שני המינים מגולים לפנינו בעולם, זה נקרא הרבעה, ה"נ שדך בהרכבה ששני המינים גדלים למעלה מהקרקע, ולא כשמין אחד כלה ובלה, אין זה הרכבה. והנה בנותן שרף ממין אחד לאילן ממין אחר, סוף סוף יוצא ענף מהשרף ששם, ואין זה דומה לשם חטה בסדק שושנים, שהחטה כלה ובלה מהעולם, אבל אם נלך ביסוד

שכתב החת"ס שצריך להיות הרכבה דומיא דהרבעה, ואם בכה"ג דשרף אין איסור הרבעה, ה"נ לא יהיה בזה איסור הרכבה, כיון דאינו מרכיב אילן או יחור של אילן, וצ"ע.

כא. וראה בחזו"א שם סק"ז שכתב על דברי החת"ס כדלהלן: והנה הדבר תלוי, אם החטה משתרשת ומזדווגת עם הענף, שאם היא מזדווגת חשוב כלאים, והוי הרכבה גמורה, ואם החטה אינה מצמחת רק בלתה ומלחלחת את הענף להשתרש, אין כאן הרכבה, וקשה להכריע הדבר, והדעת נוטה דמצמחת ומזדווגין השרשין. והחתם סופר לא חילק בזה, וס"ל דמאחר דהרכבת האילן לומדין מהרבעת בהמה, לכן רק ששני המינים גדלים למעלה מהקרקע, הוא דיש בזה איסור הרכבה, ולכן אף אם החטה מזדווגת עם הענף, אין בזה איסור הרכבה, אך יתכן שמאחר שהחת"ס כתב: ולא כשמין אחד כלה ובלה, י"ל דבמזדווגת עם הענף, אין זה נקרא כלה ובלה, ושפיר אסור וכדברי החזו"א.

כב. ובספר דרך אמונה בציון ההלכה סקפ"ו הביא לסיוע להחזו"א דברי התוספתא בה"א דכלאים דהנותן מעה של תורמוס בצד מעה של דלעת כדי שתבקע הארץ מפניה חייב, ולא מוכן מה הקשר לענין הנדון, ועוד דהרי החת"ס כתב דבריו בדין הרכבת איל, ומשום דבזה צריך להיות דומיא דהרבעת בהמה וכנז', וא"כ מה שייך תורמוס ומעה לנדון זה.

כג. ובספר תורת זרעים בפ"א מכלאים מ"ז הקשה על החת"ס מהא דאמר' בירושלמי פ"א דכלאים סוף ה"ז: תני אין מרכיבים זיתים ברכב של תמרה מפני שהוא אילן באילן, ר"י בעי ולית הדא פליגא על ר"ל אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך [תהלים קכח ג-], מה זיתים אין בהם הרכבה וכו', שנייא היא הכא שהוא עתיד למתק. ומבואר בזה, דאפי' אם ע"י ההרכבה לא נשתנה שום דבר מטבע גידולו מה שגורמת למתק הפירות גרידא, ג"כ אסורה משום הרכבה, וא"כ מאן לימא לן דבהרכבת השושנים בהחטה לא נעשה שום שינוי אף כל דהו בטעמם או בלחותם של השושנים ע"י גידול החטה, וא"כ גם החטה עולה מהקרקע בגידול השושנים. והנה לפ"מ שפי' בפנ"מ בירושלמי שם: שנייא היא הכא שעתיד למתק, כלומר לעולם בזיתים לית בהו הרכבה שיעשו ע"כ פסולת ופירות אחרים גרועין, והכא דאסר משום שדעתו בזה שהוא תוחב היחור של זיתים ברכב של תמרה מפני שעתיד התמרה למתק את הזיתים ובשביל כך הוא עושה כן כדי למתקן, והלכך קרי ליה הרכבה ואסור. ומעתה אין הנדון של החת"ס דומה להמבואר בירושלמי, דהתם שני המינים מגודלים למעלה מהקרקע, והוי זה דומיא דבהמה בהרבעה, אלא דהיה קשה ליה מהא דאמר ר"ל דזיתים אין בהן הרכבה, וע"ז משני ליה דאף דהזיתים אין עושין פסולת ופירות אחרים ע"י ההרכבה, מ"מ הזיתים מתמתקין ע"י הרכב של התמרה, וגם זה נקרא הרכבה, ומשא"כ בנידון של החת"ס, אף אם נאמר דע"י הרכבת החטה נעשה שינוי כל דהוא בטעמם או בלחותם של השושנים ע"י גידול החיטה, אכתי אין זה נקרא שהחטה עולה מהקרקע כמו הרבעה והרכבה, דרק השושנים הם שגדלים, ואף שיש בהם שינוי מחמת גידול החיטה, הרי החיטה לא עולה כלל מן הקרקע, ושפיר י"ל דאין זה נקרא הרכבה, דצריך שיהי' דומיא דהרבעה וכנז'.

הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א
 אב בית הדין הרבני פתח תקוה
 וחבר מועצת הרה"ר לישראל

הבאת שליש - שליש בבישול הפרי

בעהית"ש ערב שבת קדש ויקרא - שהוא ער"ח ניסן התשנ"ח

בתשובה שכתבתי בזמנו בענין חנטה מהי, לענין תרו"מ ושביעית וכו', והיא נדפסה בשו"ת שמע שלמה ח"ג (חיו"ד סימן ט'), העליתי שעונת המעשרות היא הבאת שליש לכל הפירות כולם, וכל השיעורים שאמרו במשנה (פ"א דמעשר מ"ב) וברמב"ם הלכות מעשר (פ"ב ה"ה): מאימתי הפירות חייבין במעשרות, התאנים משיבחילו, הענבים משהבאישו וכו', כל אלו הם סימנים שאותם פירות הגיעו לשליש, וכמ"ש התוס' בר"ה (י"ב ע"ב), וכ"כ מהר"י קורקוס ז"ל על הרמב"ם ז"ל שם, וכן הוכחתי מהגמ' דר"ה שם.

עוד הוכחתי שם שחנטה האמורה בכל מקום, היא ג"כ הבאת שליש, וגם לענין קביעת שנת המעשר וכו' דאמרו בגמ' דר"ה שם, האילן בתר חנטה, היינו הבאת שליש שהוא עונת המעשר, דבזמן זה מתחייבים במעשר ואז נקבעת שנת המעשר שלהם, אם למעשר עני או למעשר שני, וגם לשביעית אזלינן בתר עונת המעשרות שהוא הבאת שליש, מלבד לשנות הערלה דלא אזלינן בה בתר שליש, אלא בתר הוצאת הפרי שהוא בוסר לדעת הרמב"ם ז"ל וע"ש במ"ש בדעת מרן ז"ל.

ועתה שאל ידידי הרה"ג ר' שניאור זלמן רווח שליט"א יו"ר המכון למצוות התלויות בארץ, האם שליש שאמרו בכל מקום הוא שליש מגודל הפרי, שעתיד לגדול, או שיש לזה משמעות אחרת, וכבר אמרתי לכב' בעל פה שלפי עניות דעתי כוונת חז"ל היא לשליש בישולו, בפירות שאינם נאכלים כשהם קטנים. והטעם פשוט, דחייב המעשר חל על מאכל אדם, וכל זמן שלא הגיעו לשליש עדיין אינם ראויים לאכילה כלל, וע"כ אינם חייבים בתרו"מ, ומשום"כ נמי לא נקבעת שנת המעשר של הפרי עד שיגיע לשליש, דלפני כן אינו ראוי לאכילה כלל, ואין בו חיוב תרו"מ ואין חלה עליו שום קביעה למעשרות. ואע"ג דבהבאת שליש עדיין אינו ראוי לאכילה לגמרי, מ"מ נאכל הוא ע"י הדחק, ודבר הנאכל ע"י הדחק חשיב ראוי לאכילה, וכמו שמצאנו בדיני שבת שאם בישלו כמאכל בן דרוסאי, שהוא שליש בישול לדעת הרבה פוסקים, דחשיב בישול. ה"נ משיגיע הפרי לשליש מיקרי ראוי לאכילה, וחל עליו חיוב מעשר. ומיהו כל זה שייך רק אם נפרש דשליש זה שאמרו לענין המעשרות הוא שליש בישולו של הפרי דבזה נאכל ע"י הדחק, אבל אם נפרש שליש גידולו, לא מובן הענין, דהרי עדיין אינו ראוי לאכילה כלל (לפחות ברוב הפירות) ואיך יתחייב בתרו"מ. ולכאורה כן עולה מהמשנה במעשרות (פ"א מ"א), כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל ונשמר וגדוליו מן הארץ חייב במעשרות. ועוד כלל אחר: כל שאין תחלתו אוכל אבל סופו אוכל, אינו חייב עד שיעשה אוכל. ופירש ר"ע מברטנורה וכל שאין תחלתו אוכל, כגון מיני פירות, אינו חייב עד שיעשה אוכל, דכתיב מזרע הארץ מפרי העץ עד שגדל ויעשה פרי, עכ"ל. וע"ש במלאכת שלמה, והרי הוא כמפורש דאין חיוב מעשר חל עד שיהיה ראוי לאכילה, שאמרו אינו חייב עד שיעשה אוכל, ולמדו את זה מהפסוק וגם לפני זה אמרו כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל וכו' חייב קטן וגדול. וכ' ר"ע מברטנורה ז"ל, כגון ירקות שמיד כשהן גדלים ראויין לאכילה, ומשמרין אותו עד שיגדל ויוסיף אוכל עכ"ל. הרי לפנינו דחלוקים הירקות מהפירות דמיד חייבים במעשרות

ואפילו הם קטנים, וכל ההבדל ביניהם הוא בזה שהירקות ראויים לאכילה מיד כשהן גדלים, וע"כ חייבים במעשרות גם כשהן קטנים, משא"כ הפירות דבקטונתן אינן ראויין לאכילה, ע"כ אינן חייבים במעשרות עד שיעשו אוכל, והכונה בודאי שיהיו ראויים לאכילה, ואין בזה ספק, וע"כ דהבאת שליש היינו שליש בישולו, דרואים כאן שהגודל לא קובע כלום, לענין חיוב מעשר. וגם בפירוש הרמב"ם ז"ל שם כ' ותחילתו אוכל וסופו אוכל, הם מיני ירקות לפי שהן ראויות לאכילה תיכף מצמיחתן וכו', וזה דרך רוב הירקות, ולפיכך הן חייבות במעשר בשעת קטנן או גודלן לפי שהם ראויות לאכילה בין גדולות ובין קטנות, ומה שאינו ראוי לאכילה בתחילת צמיחתו כמו פירות האילן, אינן חייבות במעשר עד שיעשו אוכל. שאמר ה' יתברך מזרע הארץ מפרי העץ עד שיהיה פרי וכו' עכ"ל. ומ"ש רוב הירקות הנה במשנה ד' (שם) מנו ד' מיני ירקות וב' מיני פירות, שחייבים בין גדולים בין קטנים. והזכירה במשנה ראשונה כאן עי"ש. וצריך לומר דהני ד' מיני ירקות דקתני במתני' (מ"ד) לאו דוקא ארבעה, שהרי הרמב"ם כתב: "רוב מיני ירקות", אלא צריך להסתכל במציאות על כל ירק ועל כל פרי בפני עצמו, אם ראוי לאכילה גם בקטנותו חייב במעשר מיד. ועכ"פ רואים בבירור שהדבר הקובע לחיוב מעשר הוא שיהיה ראוי לאכילה. וכאמור גם בראוי לאכילה ע"י הדחק חייב, וזהו ענין הבאת שליש.

וכן הוא במפורש בדברי הרמב"ם ז"ל פ"ב מהל' מעשר (ה"ג) וז"ל: פירות שאינן ראויות לאכילה בקטנן כגון הבוסר וכיוצא בו, אינן חייבין במעשרות עד שיגדילו ויעשו אוכל. שנאמר מזרע הארץ מפרי העץ עד שיהיה פרי, וכן התבואה והקטניות וכו'. וזו היא עונת המעשרות. וקודם שתגיע התבואה והפירות לעונה זו, מותר לאכול מהן כל מה שירצה, ובכל דרך שירצה. ובהלכה ד' כתב פירות שהן ראויין לאכילה בקטנן כגון הקישואין והמלפפונות שאין מניחין אותן אלא כדי להוסיף בגופן בלבד, אבל ראויין הן מתחילתן לאכילה. הרי אלו חייבין במעשר בקטנן. שמתחילת יציאתן באו לעונת המעשרות. עכ"ל. ומלבד מה שכבר דיקדקנו מהמשנה שזה נמצא גם בדבריו כאן, הנה הוסיף וביאר לנו בהדיא, שעונת המעשרות, הוא הזמן שהפרי הגיע למצב שהוא ראוי לאכילה, שע"כ בתבואה ופירות שאינן חייבין במעשר עד שיעשו אוכל, כתב, וזוהי עונת המעשר, ובירקות ופירות הראויות לאכילה מתחילתן כתב, שמתחילת יציאתן באו לעונת המעשרות.

ועוד יש להוכיח כן ממ"ש התוס' בר"ה (י"ב ע"ב) שכל הסימנים שנתנו חכמים בפירות לידיעת עונת המעשר שלהן (במס' מעשר פ"א מ"ב) הם סימנים להבאת שליש של כל פרי ופרי, וכ"כ מהר"י קורקוס ז"ל בדעת הרמב"ם וכבר העליתי שם שכן עיקר. וכתבו שם שבתבואה וזתים שאין סימן מיוחד להבאת שליש, ע"כ סתמו וכתבו בהם, משיביאו שליש. ואם איתא דהבאת שליש הוא שליש מהגודל של הפרי, לא היה ליה לתנא להאריך ולפרט כולי האי, והרי מגדלי הפירות ואפילו סתם אדם יודעים הגודל הסופי של כל פרי ופרי, והיה די לכלול כל זה בכלל אחד, ולומר, משיגיע כל פרי לשליש מהגודל שלו הסופי, הוא עונת המעשר שלו. ואצל רוב בנ"א זה קל יותר ומוכר יותר, מאשר כל אותם סימנים שמנו חז"ל במשנה שם.

ועוד דהסימנים שנתנו חכמינו ז"ל שם, מדברים על בשלות הפרי, ולא על הגודל שלו, שכן אמרו, התאנים משיבחו וכו' במפרשים שזהו תחילת בישולן, יע"ש על כל סימן של כל פרי, התותים משיאדימו, הרימונים משימסו, התמרים משיטלו שאור וכו' שבכולם הוא ענין שהפרי מתרכך ונפרש מהקליפה וכו' שזהו ענין של בשלות הפרי, ולא מדובר על גודל הפרי כלל.

ובאמת בפ"ר עובדיה מברטנורה ז"ל כ' שם מאימתי הפירות וכו', דתחילתן אינן אוכל, וצריך

ליתן שיעור לכל פרי ופרי מאימתי יגיע זמנו להיות ראוי לאכילה, עכ"ל. ויותר מזה מפורש בפי' הרמב"ם ז"ל שם וז"ל: כבר ביארנו (במשנה א') שפירות האילן אינן חייבות במעשר עד שיעשו פרי, ולפיכך אמר, התאנים משיבחו פ' משיתחילו להתבשל, וזמן זה הבישול הוא, שמלקטים את התאנה מן האילן ומניחין כ"ד שעות ותהיה ראויה לאכילה. ובוהל הוא בלשון חכמים "הפרי המבושל". עכ"ל. הרי מפורש ומבואר כמה פעמים שהכל תלוי בבשלות הפרי להיות ראוי לאכילה, וזו היא עונתו למעשר, אבל הגודל לא מעלה ולא מוריד.

עו"כ הרמב"ם ז"ל שם, וכל האדומים משיאדימו, ענינו כי כל מה שטבעו להיות אדום משיגמור בישולו, שהוא חייב במעשר תיכף שיתחיל להאדים, עכ"ל, וע"ש עוד בשאר הסימנים שהכל הוא על דרך זה, ודי בזה.

ועיין עוד בדבריו ז"ל בהלכות מעשר (פ"ב ה"ה) איזו היא עונת המעשר וכו' ובדברי הרדב"ז ז"ל ובדברי מרן הכסף משנה ז"ל, וכן במל"מ שם ושאר מפרשים ובפרט בדברי מהר"י קורקוס ז"ל שם. שכל מעיין ישר בדבריהם יראה דהכל תלוי בבישול שהיו ראויין לאכילה. שו"ר שכן מפורש ברש"י ז"ל כמה וכמה פעמים, במסכת ר"ה (י"ב ע"ב) שם אמרו בגמרא, תנן התם התלתן משתצמח, התבואה והזיתים משיביאו שלישי. ופירש"י ז"ל והזיתים, יצהר משיביאו שלישי, מתעשרין אחר שנה שהגיעו בו "לשליש בישולם" אם שניה אם שלישית. עכ"ל. עו"כ רש"י ז"ל שם (י"ג ריש ע"א) ד"ה ודלמא לא עייל כלל, ואפילו לא התחילו להתבשל בשביעית וכו', עכ"ל. הרי מפורש דשליש הוא שלישי בישול, וכשדחתה הגמ' דילמא לא עייל כלל פירש שלא התחילו להתבשל, עו"כ רש"י (שם סוף ע"א) ד"ה ועשת וכו' אל תקרי לשלש אלא לשליש, שעשתה כשהיא בשליש בישולה, עכ"ל. וכ"כ התוספות (שם ריש ע"ב) ד"ה אל תקרי, כלומר עשייתה כשהיא שלישי בישולה, עכ"ל. הרי דגם התוס' פירשו כרש"י ז"ל דשליש הוא שלישי בישול. עו"כ רש"י שם (דף י"ג ע"א) ד"ה באספך מגרנך וכו' כתומת גורן ויקב דהלכה בהן תורה אחר שנה שהביאה שלישי, הרי שהלכה בהן אחר שנה שגדלו במימיה, שהבאת שלישי שלהן היא גדילתן, שמאותה שעה ראויה ליקצר בדוחק עכ"ל. הרי מבואר דשליש הוא שלישי בישול שראוי בשעת הדחק ליקצר, וכמ"ש לעיל. ויש עוד מקומות רבים שרש"י ז"ל דיבר בזה ומשמע מיניה שהוא שלישי בישול, וכאמור כן סוברים גם התוס'.

ולעומת זה מצאתי לר"ח ז"ל שכתב בר"ה (י"ב ע"ב) ד"ה התבואה והזיתים משיביאו שלישי, פירוש כגון הפרי כשגמר יש בו משקל ג' סלעים, כיון שהביא משקל סלע וחתכו חייב במעשר וכו' עכ"ל. הרי הוא ז"ל פירשה בשליש מהגודל, וצ"ע איך יפרש רבינו חננאל ז"ל את המשניות דריש מסכת מעשר הנ"ל. ואולי לא אמר כן ר"ח ז"ל אלא בתבואה בלבד, וס"ל כמ"ש בתוס' הרא"ש בר"ה שם בד"ה התבואה, שכתבו בסוף הדיבור: למה תבואה בתר שלישי הרי היא ראויה קודם שלישי (כמש"כ בפרק המוציא יין), אפקינון שמן זית שלא מביא שלישי שמשיר את השיער, ועי"ש שתירץ דיליף משביעית דבעינן שלישי אע"ג דחזו קודם לכן. עכ"ל. ואפשר שזו כונת ר"ח ז"ל שאמר דבעינן שלישי מהגודל והמשקל שלו, דאיירי בתבואה וזיתים דחזו קודם לכן, ובזה א"א לומר שלישי בישול, דשליש בישול הוא שיהיה ראוי לאכילה, ולהרא"ש ז"ל עולה דהוא ראוי לאכילה גם קודם הבאת שלישי, רק למדו משביעית דאפ"ה בעינן שלישי, וע"כ דשליש זה דבעינן בהו לא בעינן בשביל שיהיו ראויים, ועל כן פירש ר"ח ז"ל דהוא שלישי מהגודל שהם עתידים לגדול. זהו הנלענ"ד בביאור דברי ר"ח ז"ל, ולפי"ז אפשר לומר דבשאר פירות יודה ר"ח ז"ל דהבאת שלישי הוא שלישי בישול. ועכ"פ ראינו שרוב הראשונים נקטי דשליש היינו שלישי בישול.

ועוד יש להוכיח כן גם מהגמרא דר"ה (י"ג ע"א) דאמרו שם, וקים להו לרבנן דכל תבואה שנקצרה בחג בידוע שהביאה שליש לפני ראש השנה, וקא קרי ליה בצאת השנה, א"ל ר' ירמיה לר' זירא וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש, א"ל לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא, כל מצות חכמים כן הוא בארבעים סאה וכו'. והנה אם מדובר בשליש בישול יש מקום לשאלת ר' ירמיה דהיה מקום להסתפק ולומר דאולי היה פחות משליש בישול לפני ר"ה, ועכ"ז גמר בישולו חג הסוכות. אבל אם נפרש דקאי על שליש גידול, הרי זה פשיטא שאם קצרוהו בחג, שהגיע שליש גידולו הרבה לפני החג, ומה מקום יש לשאלת רבי ירמיה.

ועוד דבגמרא (שם יב ע"ב) שאלו, מנה"מ דבתר שליש אזלינן, והביאו הפוסק, מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות, ולמדו מזה שתבואה שהביאה שליש בשביעית לפני ר"ה, אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. ושאלו ודילמא לא עייל כלל וכו' ותיצצו דאסיף הוא קציר, וקים להו לרבנן דכל תבואה שנקצרה בחג, בידוע שהביאה שליש לפני ר"ה. ואם נפרש דשליש גודל קאמר הר"ז צריך להיות שגדל לפחות רוב הפרי לפני ר"ה, כדי שמר"ה עד החג יתבשל ויהיה ראוי ליקצור, דבבציר מהכי לא שייך שיהיה מוכן לקציר בחג. ומנלן דסגי בהבאת שליש בשביעית, כדי לנהוג בו מנהג שביעית בשמינית, אולי בעינן שגדל לפחות רוב גידולו בשביעית, אבל אי נימא שליש בישולו אתי שפיר, ומה שהקשו ודילמא לא עייל כלל, פירש"י ז"ל שאפילו לא התחילו להתבשל בשביעית קאמר רחמנא מצוה שביעית לימשך איסורה עד חג הסוכות וכו'. וע"ז אמרו דקים להו דתבואה הנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש לפני ר"ה, כלומר דהתחילה מאז.

עוד ראיתי כעת לרבנו המאירי ז"ל על ר"ה (י"ג ע"א) שכתב בד"ה כל פרי שאין ראוי לאכילה כגון הבוסר וכיוצ"ב, אינו חייב במעשר עד שיגדיל, שנא' מזרע הארץ מפרי העץ, וכן הדין בתבואה וקטנית שנא' וכו', ותבואה וזיתים משיביאו שליש ר"ל משיתבשלו בכדי שליש בישול הראוי להם, ושיעור הבאת שליש הוא נמנה משנתמלאת השבלת בגרעיניה, עד שיגמר, וסימן לדבר, פי' בתלמוד המערב, כל שאדם נותן גרעינה מהם לתוך המים ושוקע. ומגדולי המחברים כ' בזה סימן כל שזורעה ומצמחת, וגדולי הרבנים כ' שאף ענבים בשיעור, שגם הם קרויים תבואה, וכו' עכ"ל. הנה מבואר היטב בדבריו ז"ל דהכל תלוי בבישול הפרי דוקא וכו"ל.

עוד ראיתי בחידושי הר"ן ז"ל על מס' ר"ה (י"ב ע"ב) ד"ה תנן התם וכו', שהביא פירש"י ז"ל התלתן משתצמח לזרעים, משעה שהזרע צומח בתוכו, וכתב בזה"ל ואין הלשון מתיישב לפי זה, וגם בירושלמי לא פ' כן, אלא משתתבשל כ"כ שאם זורעים אותה תצמיח, דבהאי שיעורא הוה גמר פרי, וכו'. ותו גרסינן התם בירושלמי, א"ר זירא כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך, דבר הזורע וצומח, פרט לפחות משליש שאינו צומח ע"כ. ולמדנו ממנו שגם תבואה כך דינה משתצמח לזרעים, דההיא שעתא הוה גמר פרי, אלא דקים להו לרבנן דכשהביאה שליש מטיא להאי שיעורא. אבל בתלתן לא יכלו לתת בו שיעור ידוע, אלא שאמרו וכו'. והא דקתני תבואה וזיתים משיביאו שליש לענין עונת המעשרות דמיירי מתני' השוה אותם התנא, דמקמי הכי אם תלשם אינו חייב לעשרם דלא חשיב פרי, וכו' עכ"ל, ועיין עוד במ"ש שם ד"ה התבואה והזיתים. ולע"ד גם בדברי הר"ן ז"ל צ"ל דבשליש בישול איירי, דהא קאמר דכדי להצמיח זרעים בעי' גמר פרי, וע"כ דשליש הוא לענין בישול, דבזה כבר ראוי להצמיח. תדע שגם הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' מעשר ה"ה כתב דבעינן שיהיו ראויים להצמיח, והוא מהירושלמי וכמ"ש הרדב"ז ז"ל והכסף משנה ע"ש, וכבר הוכחנו ממנו בהלכות שם מפירוש על המשנה, דס"ל דשליש הוא שליש בישול, ואע"ג דיש מקום לדחות מ"ש בד' הר"ן ז"ל, מ"מ נלע"ד שזו היא כוונתו.

עוד ראיתי להגאון פני יהושע ע"ה בחידושין לר"ה שם ד"ה בגמ' תנן התם התלתן וכו' (וכבר הבאתי דבריו בתשובה ההיא) שגם הוא ז"ל כיוון מדעתו הגדולה לדעת מהר"י קורקוס ז"ל ופירש בדעת הרמב"ם שעונת המעשרות היא הקובעת גם לחיוב המעשר וגם לקביעת שנת המעשר, ושלדעתו גם חנטה האמורה באילנות היא עונת המעשר שהוא הבאת שליש, והכל אחד, וכתב בזה"ל: והכי מסתברא דלעולם יש לנו לילך אחר אותה שעה שהגיעו להתחייב במעשר, דמהאי שעתא מיקרי גמר הפרי כשיטת הראב"ד וכו', עכ"ל. ומדאמר דשליש מיקרי גמר הפרי, בע"כ דהיינו שליש בישול, וכמו שציין מלשון רש"י שם בתחילת הדיבור שהגיעו לשליש בישולם, דשליש גידול א"א ליקרא לו גמר הפרי. ועיין עוד בדבריו שם ד"ה בא"ד וי"ל וכו' שהביא המשנה בפנ"י שם ד"ה מנה"מ, וד"ה בתוס' בד"ה משתצמח וכו', דריש מעשרות, ולמד ממנה בפשיטות, דהכל במה שנקרא אוכל וחזי לאכילה תליא מילתא, וע"ש עוד מ"ש בירקות דחייבים גם קטנים יע"ש, והן הדברים שכתבתי בתחילת מאמר זה בס"ד.

ועוד יש להוכיח את זה מהירושלמי, שהובא בתוס' ד"ה התבואה (ר"ה י"ב ע"ב) דאמרו, דזיתים וענבים שלא הביאו שליש, משקין היוצאין מהן אינן מכשירין, ומסתברא דהיינו שליש בישולם דבזה שהוא תחילת גמר הפרי נעשה המשקה חשוב, ונקרא שמו יין או שמן, והוא משבעה משקין המכשירין, אבל אם נפרש שליש בגידול קשה, דמה לי משקה היוצא לפני שגדל הפרי עד שליש או לאחריו, סו"ס הפרי עדיין לא נגמר ואינו ראוי לאכילה אפי' ע"י הדחק, ובמה נשתנו משקין זה מזה. וכן נמי י"ל במ"ש הירושלמי (שבתוס' שם) ופסקו הרמב"ם ז"ל שם, דאחר שליש נזרע ומצמיח, משא"כ פחות משליש, ובע"כ שהוא ענין גמר הפרי.

וגם מהחילוק שמחלקים הרמב"ם ז"ל וכן הש"ע, דין ערלה מתרו"מ ומשביעית, דבכולהו אזלינן בתר עונת המעשרות, שהיא הבאת שליש, וכן"ל, ובערלה אזלי בתר הוצאת הפרי, דמה שיצא לפני ט"ו בשבט של השנה השלישית הוא ערלה, ומה שיצא אחר ט"ו בשבט הוא רבעי, (וכבר עמדתי על כל זה באותה תשובה יע"ש). גם מזה מוכח היטב שהחילוק הוא משום דערלה חלה על הפרי משיצא לעולם, וע"כ גם מגינו בה מזמן חלותו, אבל בתרו"מ וכו', שכל חיובם תלוי בזמן שנעשים ראויים לאכילה ע"כ גם נקבעים אז כל עניניהם כמו שנת המעשר וכו', וע"ש באותה תשובה שביארתי שאיסור טבל אינו איסור בפרי כמו נבילות או ערלה, אלא התבואה והפירות מותרים לגמרי, רק שיש חובת הפרשת תרו"מ, ואסרה לנו התורה לאכול טבלים עד שנפריש מהם את המתנות המחוייבים, ודקדקתי כן מלשוננו הטהור של הרמב"ם בפ"י מהמ"א הי"ט יע"ש היטב, ואשר ע"כ האיסור הזה כולו חל רק בזמן שהם ראויים לאכילה דאז חל חיוב המעשרות ואסור לאכול עד שיקיים מצות ההפרשה, משא"כ בערלה שהוא איסור שחל על עצם הפרי, ואם איתא דחייבים במעשרות משיגיעו הפירות לשליש גידולן, הו"ל לחייבן משיצא הפרי דמאי שנא זה מזה והרי בשניהם עדיין אינו ראוי לאכילה כלל, ובע"כ צ"ל דבשליש בישול מיירי שאז נאכלין ע"י הדחק, וכמו מאב"ד לענין שבת, ועיין עוד שם מ"ש לענין שביעית.

שו"ר למהר"י קורקוס ז"ל פ"ב ממעשר ה"ה ד"ה התבואה והזיתים וכו', שכתב בתוך דבריו, אפילו שיהיה פחות משליש בישולו, או פחות משליש ממה שעתידין ליגדל. ונראה דאינו מכריע בין הפירושים. ובמקורות וצינונים (הוצאת הר' פרנקל) שם, ציינו לרש"י בר"ה (י"ב ע"ב) והמאירי שם, וכן ציינו להרמ"ה ז"ל בסנהדרין (ס"ט ע"א) שגם הוא סובר דשליש הוא בבישול הפרי, עוד ציינו לדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' מתנות עניים ה"ז, ששם כתב, הקוצר כל שדהו קודם שתגמר ועדיין לא הביאה שליש הרי זו פטורה מן הפאה, ואם הגיעה לשליש חייבת, וכן בפירות האילן אם נגמרו שליש גמירתן חייבין. עכ"ל, ובאמת שגם מלשוננו כאן נראה להדיא במפרש שהוא שליש בישולו.

והרדב"ז ז"ל שם הביא למ"ש במנחות (ע"א ע"ב) בפחות משליש לא שמה קצירה, וכתב, וה"נ אם זורעה ועדיין לא הביאה שליש אין עושה זרע, ואם הביאה שליש אע"ג דלא נתבשלה כל צורכה, אם זרעה נעשה זרע, והכי איתא בירושלמי שאם לא הביאה שליש לא שמה קצירה. עכ"ל. הרי מפורש גם ברדב"ז ז"ל דשליש הוא בבישול, ומפרש כן גם במ"ש הירושלמי דראוי ליזרע, ושכן פסק הרמב"ם בהל' מעשר (פ"ב ה"ה) איזו היא עונת המעשרות, משיגיעו הפירות להזרע ולצמות, וכו'. וכאמור כן עולה בבירור גם מלשונו של הרמב"ם (בפאה) הנז'. ושמחתי ע"ז כמוצא שלל רב. ומה שצינו במקו"צ שם בדיבור שאחרי זה (ד"ה עוד וכו') את דעות האומרים שהוא שליש שעתידין ליגדל, בחלק מהדברים אין בו סתירה למה שכתבתי, ועוד חזון למועד אי"ה.

עוד ציינו (במקו"צ שם) לדברי מרן החזו"א בשביעית (סימן י"ט אות כ"ג). ועי' שם שכתב שם, דמ"ש התבואה והזיתים משיכניסו שליש, היינו שליש בישול, כמו שליש בישול במאכל בן דורסאי (שבת כ' ע"א). [וכבר כתבתי כן בתשובה ההיא בשם ידידי הגר"צ בוארון נר"ו]. והנה הבישול הוא ענין איכות ולא ימד ולא יספר, ואין נחלק במספרים ע"ד האמת אלא על דרך הדמיון, וכו'. ועי"ש. ויש להוסיף בזה דכבר קבעו רבותינו בשבת (ע"ו ע"א) דאכילה ע"י הדחק שמה אכילה, ועי"ש בתוד"ה אכילה.

עוד ראיתי בדף ששלחת לי (צילום משבת הארץ שצינו באות 13) את ד' החינוך (מצוה רמ"ז) שסובר שהוא שליש בישול, (ולא ידעתי למה העלימו עיניהם מכל הפוסקים הנ"ל) ובאמת בחינוך שם כתוב, אבל הפודה מע"ש לאחרים אינו מוסיף חומש, ואין פודין אותו עד שיגיע לעונת המעשר וכו', והוא שליש בישול. וע"ש במנ"ח (אות ד'). ויש הרבה מה לפלפל ולסלסל בדברי המנחת חינוך שם, ובפרט במ"ש שם, ומ"ש הרב המחבר דעונת המעשר הוא שליש בישול, ער"מ שלא כתב וכו', ובר"מ פ"ב מהל' מעשר דשיעור זה דהבאת שליש הוא בתבואה אבל באילנות נתנו שם שיעורים אחרים לכל מין אילן ע"ש וכו'. עכ"פ הרווחנו שגם החינוך מפרש שהוא שליש בישול. וכשדברתי בזה בע"פ היו לי עוד איזה ראיות לחזק ענין זה, ועוד חזון למועד בעה"ו.

ואחר שהראנו ה' את כל הדברים האמורים, נראה דכן עיקר לדינא ששליש שאמרו חז"ל בכל מקום, הוא שליש בישולו של הפרי או של התבואה וכו"ב, ולא שליש מהגודל. וסברא פשוטה היא, דאינו חייב במעשרות עד שיהיה פרי הראוי לאכילה, וקודם שליש בישולו אינו ראוי לאכילה כלל אפי' ע"י הדחק, וכמו שהוכחתי בס"ד מהמשנה דריש מס' מעשרות. וכאמור כ"כ במפורש רש"י ז"ל בהרבה מקומות במס' ר"ה, וכ"כ התוס' שם ג"כ, וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפיה"מ וביד החזקה בכמה מקומות, ובפרט בדין פאה שבהל' מתנות עניים (פ"ב ה"ז), וכ"כ הרדב"ז ז"ל שם במפורש, וכ"ה ברע"ב ז"ל במשנה דריש מעשרות, וכ"ה במלאכת שלמה שם, וכ"כ הרמ"ה (סנהדרין ס"ט ע"א), והמאירי במס' ר"ה (שם) במפורש. וכן מפורש בספר החינוך (מצוה רמ"ז), וכן יש להוכיח מחידושי הר"ן ז"ל, וגם מהפנ"י בר"ה שם, וכבר הוכחתי כן מסוגיא דגמ' בר"ה (י"ג ע"א) וכמבואר בפנים, ואע"פ שר"ח ז"ל כתב דאזלינן לפי המשקל, כבר כתבתי בפנים דאפשר שלא אמר כן אלא בתבואה בלבד, וכנ"ל. ומפני הלחץ והדוחק של הזמן אעמוד בזה לע"ע.

מסקנא דדינא: בכל הבאת שליש שאמרו חז"ל בין לעונת המעשרות ובין לקביעת שנת המעשר, ומה שנקרא ישן וחדש, וכן לשביעית נמי, הכונה היא לשליש בישולו של הפרי, ולא לשליש הגודל, וכל השיעורים שנתנו חכמים (פ"א דמעשרות מ"ב), כולם הם סימנים לדעת שהפרי הגיע לשליש בישולו, זה הנלענ"ד הדלה והענייה ועיני נשאתי ליה, יקבץ את עמו משביה, וישב נוהו לארץ המוריה בישועה ורחמים אמן.

ע"ה ש. מ. עמאר ס"ט

הרב שניאור ז. רוח שליט"א
הרב המקומי בית עוזיאל ויו"ר המכון

דיני ביעור וידידי מעשרות

א. בערב יו"ט האחרון של פסח, בשנה הרביעית ובשנה השביעית לסדר השמיטה. מקיימים מצוות ביעור מעשרות¹.

ב. כיצד היא מצוות הביעור? כל מי שברשותו פירות שהן טבל או ספק טבל, חייב להפריש מהן תרומות ומעשרות. פירות שהן דמאי, אינו חייב להזדרז ולהפריש מהן תרומות ומעשרות שאינם מעכבים את הווידוי, אע"ג שאסור לאוכלם כל עוד ולא הופרש מהן תרו"מ. [ואמנם בזה"ז עפ"י רוב אין נוהג דין דמאי ונתבאר לעיל פט"ו סעי' ט"ז]².

ג. מי שברשותו מוצרי מאפה החייבים בחלה, חייב להפריש חלה בזמן הביעור. ובזמן הזה שמצות החלה בשריפה טוב לשרפה בזמן הביעור³.

ד. לאחר שהפריש תרו"מ, עליו ליתנם למקבליהם, דהיינו: תרומה לכהן, ומעשר ראשון ללוי (נתבאר לעיל פי"ג) ומעשר עני לעני. (נתבאר לעיל פט"ו). ובזמן הזה שאין נותנים תרומה לכהן מחשש שתצא תקלה על ידו [אע"ג שיכול להשתמש בשמן להסקה גם בזמן הזה - רדב"ז ח"ב סי' תשל"א]. די שיפריש ויקבע מקום⁴.

ה. פירות מעשר שני או רבעי, יחלל את קדושתם על מטבע. ואת המטבע עם שאר כל המטבעות שברשותו מחילולים קודמים של מעשר שני ורבעי, יחללם על מטבע אחת. [ומרן הגרשז"א כתב שצריך שיהיו במטבע זו לכה"פ ג' פרוטות, כיון שהמטבעות מורכבות מכמה סוגי חיובים, דאוריתא, דרבנן ותרי דרבנן. וע"כ יחלל ויאמר: שכל סוג יתחלל על פרוטה אחת שבמטבע זה. וזה מועיל גם אם אינו יודע את שיעור המעשר של כל סוג⁵].

ו. לאחר שחילל הכל על המטבע, ישמיד את המטבע ע"י ששליכנה לים הגדול, ואין צריך לשחקה תחילה. ואם משליך לשאר נהרות, ישחוק תחילה את המטבע⁶. ואם אינו נמצא בקרבת הים, ישחוק את המטבע ויפזרנה ברוח⁷. ומסתבר שה"ה שיכול להשמיד המטבע ע"י שרייתו בחומרים שמכלים אותו. ומ"מ כיון שבמטבע זו יש קדושה אין להשליכה דרך בזיון כגון לבור שופכין וכיו"ב.

1. ר"מ הל' מע"ש פי"א ה"ג.

2. ר"מ שם הל' ח'.

3. עי' רמב"ם שם הל' י"ב. ועי' מנחת יצחק ח"ח סי' ק"ו. ועי' מ"ש בתוס' אנשי שם בשם הרש"ש במע"ש פ"ה מ"י.

4. ואם חייב מצד דיני הביעור גם לבער או לקבור את התרומה. עי' לעיל סעי' ג' לענין חלה וה"ה כאן.

5. שו"ת מנחת שלמה סי' ס"ז אות ט"ו.

6. מרן בשו"ע של"א קל"ג.

7. מרן בשו"ע יו"ד רצ"ד ס"ג.

ז. יכול לחלל את הקדושה שנמצאת בכל המטבעות, על פרי שערכו לפחות שוה פרוטה, וישמיד את הפירות שחילל עליהם שלא יהיה תקלה לאחרים⁸. ויזהר שלא ישמיד את הפירות דרך בזיון וכנ"ל.

ח. חובת הביעור בשנה הרביעית היא: על הפירות והירקות שנתחייבו במעשר בשנים א, ב, ג, לשמיטה, אך מה שנתחייב משנה ד' ואילך, זמן ביעורם הוא בשנת השמיטה. ופירות וירקות שנתחייבו במעשרות בשנת השמיטה (ע"י קצירת השדה פ"ד), זמן ביעורם הוא בשנה הרביעית⁹.

ט. שנת המעשר אינה נקבעת בכל הגידולים כאחת, ושונה היא בין הגידולים השונים. ונתבאר הדברים בארוכה בספרי "קצירת השדה" פ"ח, ושיום הדברים גם לדין ביעור מעשרות. ובשאר סוגי פירות שנתבאר שם שספק מה השלב הקובע בהם, וכן בשאר הספיקות, יפריש מעשרות על תנאי וכמפורט שם, ויבערם כדין.

י. גם מוצרי מאפה החייבים בחלה, שזמן ביעורם הוא ברביעית, הוא רק אם נאפו מקמח שנעשה מתבואה שהביאה שליש קודם ר"ה של רביעית, אך אם הביאה שליש לאחר ר"ה של רביעית, זמן ביעורה הוא בשביעית¹⁰.

יא. מי שברשותו מוצרי חמץ שחייבים בהפרשה, יקפיד להפריש מהם ולבערם מערב פסח קודם זמן איסורם¹¹.

יב. פירות וירקות הנמצאים בקופסאות סגורות, כגון קופסאות שימורים שעדיין לא הופרש מהם תרומות ומעשרות, צריך לבערם כדין¹².

8. שו"ע של"א קל"ג.

9. גמ' ירושלמי פ"ה וספרי פר' ראה. ודוק היטב בל' הר"מ שם סוף הל' ג'.

10. כ"כ הר"ש סירילאו עמ"ס מע"ש שם. ועי' עוד בס' המעשר והתרומה בפ"א הערה ק'. והנה מוכח מכאן שגם חלה שאין בה שנות מעשר שונות, מ"מ ברביעית מפריש רק על מה שהביא שליש קודם ר"ה של רביעית, וכ"ה בשביעית. ולפי"ז ה"ה בפירות רבעי שיש לחלק בין אם הפירות חנטו אחר ט"ו בשבט של שלישית או שביעית, לבין אם חנטו לאחר ט"ו בשבט, אע"ג שהם נוהגים בכל השנים אותו דבר. ואמנם ראיתי בהערה בסו"ס כרם ציון הל"פ - ערלה, להגרא"ד רוזנטל שרוח אחרת עמו וס"ל שכיון שרבעי נוהג בכל השנים, לכן גם אם חנטו הפירות לאחר ט"ו בשבט של רביעית או שביעית מתבערין באותה שנה. ולכאורה דבריו נסתרים מדברי הרש"ס הנ"ל. וצל"ע.

11. אע"ג שכתבנו לעיל שחובת הביעור הוא בערב יו"ט האחרון של פסח, ואמנם נראה שאם כבר מכרם לגוי וכעת זה ברשותו, אין ע"ז חובת ביעור. ולאחר פסח כשחוזר ולוקח את זה לרשותו, יקיים בהם מיד מצוות ביעור.

12. ב"קצירת השדה" פרק י' בדיני הפרשה מן המוקף כתבתי כיצד מפרישים תרומות ומעשרות בקופסאות סגורות.

יג. מי שיש לו פירות החייבים בביעור, אך רחוקין הן ממנו, והגיע זמן הביעור, הרי הוא קובע מהמקום שהוא נמצא, מקום לכל מתנה ומתנה. וקורא להן שם. ולאחר מכן מזכה את המתנות לבעליהן ע"י אדם אחר או באחד הקנינים המועילים¹³. ואת המעשר שני שיש לו בפירות שם, יחלל על מטבע אחת שיש לו עמו, ויבערה במקום שהוא שם¹⁴.

יד. גם אם א"א לו לזכות את המתנות לבעליהן, מ"מ יקבע להם מקום ויקרא להם שם, ויחלל את המע"ש על המטבע¹⁵. אלא שאז אינו יכול לומר את הוידוי. [יבואר לקמן].

טו. מי שהפריש תרומות ומעשרות מפירותיו, אך לא נתן את המעשרות לבעליהם, ועבר זמן הביעור תיכף שנזכר יתן את המתנות לבעליהם, שבכל רגע שהוא מעכב מליתן עובר על מצות ביעור ומ"מ הפירות לא נאסרין. אולם אם הפריש מהפירות את המעשר שני, ולא פדאו על פירות או מטבע כנצרך, ועבר זמן הביעור, נאסרו פירות המעשר שני באכילה והנאה ותיכף שנזכר יבערם מן העולם, שאין להם פדיון אחר זמן הביעור. וה"ה בפירות רבעי¹⁶.

טז. פירות שהשאירן בטבלן ולא הפריש מהם כלל, ועבר זמן הביעור, תיכף שנזכר יפריש מהן תרומ"מ, ויתן המתנות לבעליהן. ואמנם את המעשר שני שהפריש מהפירות, י"א שאין לו פדיון והפירות נאסרים ויבערם מן העולם וכנ"ל בסעי' ט"ו. ויש מצדדין להקל שבכה"ג אין הפירות נאסרין אלא יפדם על מטבע, ויבערו מן העולם. ומ"מ הקונה פירות וירקות בשוק לאחר פסח, אפילו הם עדיין ודאי טבל, אינו צריך לחשוש למעשר שני שבהם וע"י הערה¹⁷.

יז. הכל חייבין במצות ביעור אחד גברים ואחד נשים¹⁸.

13. צורת ההקנאה נתבאר לעיל פט"ו סעי' מ', ו-מ"ב.

14. ר"מ שם הל' י"א. שו"ע שם סעי' קמ"ה. ועי' בס' המעשר והתרומה פ"א הערה צ"ט.

15. ר"מ בפיהמש"נ פ"ה מע"ש מ"ט.

16. עי' מנחת שלמה למרן הגרשז"א זצ"ל בסי' ס"ה אות ב'. ולענין מ"ש ונט"ר עי"ש שהביא שכ"כ הרש"ס, הגר"א, המב"ט ועוד. ואמנם מרן החזו"א עמ"ס דמאי סי' ב' סוס"ק ז' כתב שגם אחר החג יש להם פדיון, ולא נאסרו הפירות. אך מ"מ דעת שאר הפוסקים אינה כך להלכה.

17. עי' בס' תורת הארץ פ"ג אות נ"ג שכתב שהמעשר שני נאסר. ובמנח"ש שם פקפק בזה וסיים שהדבר צריך הכרע. ומ"מ הקונה פירות וירקות בשוק לאחר פסח, אפילו הם עדיין ודאי טבל, אינו צריך לחשוש למעשר שני שבהם, כיון שהם גידולי השנה הרביעית, ואם יש פירות שהם עדיין שייכים לשלישית, הרי צריך לעשר מהם מעשר עני ולא מעשר שני, אא"כ יש חשש שזה מאוחסן מהשנה השניה, ודבר זה אינו מצוי.

18. עי' מנ"ח מצוה תר"ז שנסתפק בזה, אך מרן החזו"א עמ"ס דמאי סי' ב' סוף אות ז' כתב באופן הברור שגם נשים חייבות בביעור.

יח. לאחר שהפריש וביער את כל מעשרותיו, מצוות עשה להתודות לפני ה'. וזה הנקרא וידוי מעשר. ומצוה זו נוהגת בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית¹⁹.

יט. זמן הוידוי הוא, בזמן המנחה של יו"ט האחרון של פסח בשנה הרביעית והשביעית, לאחר שבעי"ט האחרון, גמר לבער כל מעשרותיו²⁰.

כ. נוסח הוידוי הוא הנאמר בכתוב: (דברים כ"ו פס' יג' יד') ביערתי הקדש מן הבית וגו'. לא אכלתי באני ממנו וגו'. השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו' ועי' הערה²¹.

כא. אין אדם מתודה, אלא אם כן הפריש כל מעשרותיו, ונתן המתנות לבעליהם. ולכן, מי שהיה ברשותו פירות של טבל ודאי, ולא נתן את המעשרות ללוי כדין, אלא הפריש את המעשר ראשון, ואכלו בעצמו, אינו מתודה. שכיצד יאמר וגם נתתיו ללוי, ונמצא כדובר שקרים לפני ה'". וה"ה מי שברשותו פירות של מעשר עני, ולא נתנם לעני שאינו יכול להתודות²².

כב. אם הפריש המתנות שלא כסדר, כגון שהקדים מעשר שני לראשון, או מעשר לתרומה, אינו מתודה. שנאמר ככל מצותיך אשר ציונתי²³.

19. כ"כ הרמב"ם בפ"א הל' מע"ש ה"ד. וכן פסק מרן בשו"ע סי' של"א סעי' קמ"ב. ואמנם הראב"ד שם חולק שאינו נוהג אלא בפני הבית ואילו בזה"ז אינו נוהג. ועי' עוד לקמן סעי' ל"ד.

20. ר"מ שם ה"ג וע"ע לקמן סעי' ל"ד.

21. משנה מס' מע"ש פ"ה מ"י. ועי' גמ' סוטה ל"ב ע"ב. ועי' רמב"ם שם. ויש מי שהביא את נוסח הוידוי מהפס' כי תכלה לעשר (שם פס' יב), ולא דק כיון שנוסח הוידוי הוא מביערת הקדש וגו', אלא שהמנהג בזה"ז הוא כדבריו להתחיל מתחילת הפרשה "כי תכלה", וכך אמר לי מרן הראש"ל שליט"א ועי' לקמן סל"ה. ולקמן בסוף הסימן כתבנו את פרשת וידוי מעשרות.

22. רמ' שם הל' ז. שו"ע שם סעי' קמ"ד. ובזה"ז שאינו נותן תרומה לכהן, שאסור לו לאכלה, וגם אם יכול הכהן להשתמש בו לשאר שימושים, וכגון שמן להסקה, המנהג לא ליתן לו, מחשש שתצא מכך תקלה, וכמו שכתבנו לעיל, בשם שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשל"א. נראה שאין זה מעכב את הוידוי, כיון שעושה כך כדין ע"פ הוראת גדולים וכ"כ בס' המעשר והתרומה פ"א הערה צ"ו. ולענין מעשר ראשון כבר כתבנו לעיל בפ"ג שגם בזה"ז יש ליתן את המע"ר ללוי בטבל ודאי. ולכן אם לא נתן הרי"ז מעכב את הוידוי. וגם לאותם שנוהגים לא לתת ללוי מחמת שאומרים לו הממע"ה והבא ראייה שלוי אתה, ג"כ אינם יכולים להתודות, וכ"כ החזו"א עמ"ס דמאי סי' ב' ס"ק ו. ומ"מ נ"ל שאם בטבל ודאי מקפיד לתת, ורק בספק טבל אינו נותן, אין זה מעכב את הוידוי שסוכ"ס הוא נוהג עפ"י דין, ולא בזה דיבר בחזו"א שם, ועי' כר"צ עמ' רכ"ז סעי' י"ג ודו"ק. וכן במעשר עני חייב ליתן לעני וכמבואר לעיל פט"ו, ואם לא נתן, עיכב ואינו יכול להתודות.

23. ר"מ שם י"ג. שו"ע שם קמ"ו. והנה הרמב"ם ומרן השו"ע לא חילקו בין מע"ש לתרומה. ובכל גוונא אם הקדים מעכב הוידוי. ומ"מ במשנ"ר על המשנה במס' מע"ש שם, כתב שרק אם הקדים מע"ש למע"ר מעכב. אך אם הקדים מעשר לתרומה אינו מעכב את הוידוי וכ"כ בערוה"ש סי' קל"ו סעי' י"ב.

כג. הפריש ממין על שאינו מינו (נתבאר ב"קצירת השדה" פ"ט), או מן התלוש על המחובר ולהיפך (שם), או מן החדש על הישן ולהיפך (נתבאר ב"קצירת השדה" פ"ח). אינו יכול להתודות שנאמר לא עברתי ממצותיך²⁴.

כד. שכח אדם ולא בירך קודם שהפריש תרומות ומעשרות, דעת הפוסקים שאין זה מעכב את הוידוי כיון שברכות אינן מעכבות²⁵. ויש מי שכתב שאם שכח ולא בירך הרי זה מעכב את הוידוי²⁶.

כה. פירות שנשרפו בעודם טבל, הרי זה מעכב מלומר את הוידוי, שהרי לא הפריש המתנות ולא נתנן לבעליהן²⁷.

כו. אם הפריש מעשר שני בטומאה אינו מתודה²⁸. י"א שהפריש בטומאה היינו, שביערים מן העולם בטומאה²⁹. וי"מ הפרישו בטומאה - כפשוטו שהפרישו כשהוא טמא וטימא את הפירות³⁰. ומ"מ בזמן הזה שהכל מפרישין בטומאה, אין זה מעכב את הוידוי³¹.

כז. מצות הוידוי לאמרה בבית המקדש, שנאמר "לפני ה'" ואם התודה בכל מקום יצא³².

כח. אין מתודין אלא ביום. וכל היום כשר לוידי מעשר³³.

24. ר"מ שם הט"ו ומקור הדברים מהמשנה מע"ש שם, ועי"ש במפרשים. וכתב החזו"א שם ס"ק ד, שאם חזר והפריש קודם שאכל אינו מעכב את הוידוי.

25. כ"כ המשנה הראשונה בביאורו למשנה במס' מע"ש שם. וכ"כ התפא"י שם ס"ק לח, וכ"פ להלכה הערוך השולחן - העתיד סי' קל"ו סעי' י"ד.

26. חזו"א שם.

27. ר"מ שם הי"ג שו"ע שם סעי' קמ"ו. ועי' בס' המעשר והתרומה פ"א הערה צ' מש"כ בשם הגר"א, דמע"ש ונט"ר שנשרפו מעכבין את כלל הוידוי, אבל שאר תרומות ומעשרות אם נשרפו, אינן מעכבין את כלל הוידוי, אלא שאינו מתודה עליהן בפרט.

28. ר"מ ושו"ע שם.

29. מהר"י קורקוס על הר"מ שם, וכ"כ בתו"ח על המשנה שם ועוד.

30. רש"ס על המשנה, וכ"כ בתפא"י שם.

31. שכן הם עושים כך ע"פ דין ע"מ שיוכל לפדותו. כ"כ בס' המעשר והתרומה שם, בשם ספר אחרית השנים. וכ"כ הגרי"מ טוקצינסקי בספרו ארץ ישראל עמ' קי"ג סעי' ה'. וע"ע לקמן סעי' ל"ד מש"כ בשם השערי צדק ועוד.

32. ר"מ שם ה"ו. וכן הוא בזה"ז בעוה"ר שאין בית המקדש קיים. וכתבו הפוסקים (אח"כ פ"ד ה"ד, ארץ חפץ נתי' ו' סי"ג) שבזמנינו מי שנמצא בירושלים ביו"ט האחרון של פסח ודאי טוב הוא שילך לומר הוידוי בכותל המערבי שריד בית מקדשינו.

33. ר"מ שם ה"ד.

כט. וידוי מעשר, מצוה מן המובחר שכל אחד אומרו בפני עצמו. ומ"מ אם רצו הרבים להתודות כאחד מתודין³⁴.

ל. י"א שאם רצו הרבים שאחד יקרא להם, והם יצאו מדין שומע כעונה, הרשות בידם³⁵. וי"א שבידוי מעשר אין אחד יכול להוציא את חבריו מדין שומע כעונה³⁶.

לא. גם מי שאין לו קרקע ברשותו, יכול לומר וידוי מעשר ולומר "את האדמה אשר נתת לנו"³⁷.

לב. אע"ג שמצוות ביעור נוהגת בין בזכרים ובין בנקבות. מ"מ מצוות וידוי אינה נוהגת אלא בזכרים ולא בנקבות³⁸.

לג. יש אומרים שיש לברך קודם הוידוי "ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו על וידוי הביעור", ויש חולקים. ומ"מ בזמן הזה אין מברכים³⁹.

לד. גם בזמן הזה נוהג וידוי מעשר, ולכן כל שמילא אחר התנאים ההלכתיים לאמירת וידוי נמלכד מה שלא נוהג היום כגון אי נתינת תרומה לכהן או הפרשה בטומאה, שכל העושה כך, ע"פ דין הוא עושה וכן"ל סעי' כ"א ו- כ"ו] אומר את נוסח הוידוי. וכל שלא מילא אחר כל התנאים אסור לו לומר את הוידוי שנמצא ח"ו כדובר שקרים לפני ה'. אלא שאם אומרה בזמן הזה בבית הכנסת בתורת תפילה ואמירת פסוקים ולא בתורת וידוי, אפשר להקל לומר את פרשת "כי תכלה" גם אם לא מילא אחר כל התנאים ההלכתיים⁴⁰.

34. ר"מ שם ה"ה. שו"ע שם סעי' קמ"ג ובש"ך שם.

35. כ"כ בס' אהרה"ש שם. ועי' ס' משפט כהן סי' נו.

36. מנ"ח מצוה תר"ז ובטעמם של דברים עי' בד"א ביאה"ל הל' מע"ש פי"א ה"ה.

37. שאומר בל' רבים על כלל עם ישראל. וכ"כ הראשונים עמ"ס ב"ב דכ"ז ע"א. עי"ש ברש"י וברשב"ם ברשב"א ועוד. וגם הרמב"ם והשו"ע שהשמיטו דין זה נראה שלא ס"ל כך להלכה. ועי' בתוס' בב"ב שם דפליג.

38. עי' לעיל סעי' י"ז שגם נשים חייבות בביעור. ומ"מ לענין וידוי מפורש בס' החינוך מצ' תר"ז שאינה אלא בזכרים. וכ"כ המשנ"ר עמ"ס מע"ש פ"ה מי"ד. ועי' בפ' קול הרמ"ז על המשנה שם שנשאר בספק בדין זה אם מצוות וידוי נוהג בנשים.

39. עי' ס' המעשר והתרומה פ"א סעי' ס"ו. ועי' השקפה לברכה ה"א. ומ"מ בזה"ז שי"א שאין נוהג כלל דין וידוי אע"ג שאנו פוסקים כהר"מ שכן נוהג, מ"מ הוי ספק וסב"ל.

40. הנה לעיל הבאנו את דעת הר"מ שגם שלא בפני הבית נוהג אמירת הוידוי, ומרן השו"ע בסו"ס של"א סתם כדבריו והביא את כל דיני הוידוי. והנה מרן השו"ע בסעי' קמ"ו כתב להלכה שהמפריש מע"ש בטומאה אינו מתודה, וא"כ לכאורה בזה"ז איך אפשר להתודות והרי הכל מפרישין בטומאה. וכך תמה על מרן הרב מהריק"ש והוב"ד בס' ארץ

לה. הגאון האדר"ת הנהיג לקרוא את פרשת וידוי במנחה של שביעי של פסח בציבור מתוך ספר תורה. ואמר לי מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א, שכך הוא נהג ג"כ הלכה למעשה לקרוא בשביעי של פסח בין אשרי לתפילת העמידה של מנחה, את פרשת וידוי מ"כי תכלה" עד "זבת חלב ודבש", מתוך ספר תורה⁴¹.

החיים - סיתהון, וכן בספר שערי צדק לח"א (פי"א סכ"ג). ומ"מ אחר הכל, מרן הביא את זה להלכה, ובע"כ צ"ל או שס"ל שהפריש היינו ביער וכנ"ל בסעי' כ"ו, או שבזה"ז אין זה מעכב שלכתחילה מפרשין בטומאה. וכסברא שניה כתבו האדר"ת בס' אחרה"ש שם, והגר"מ טוקצ'ינסקי בספרו ארץ ישראל, והב"ד הרב נתיבי עם ביו"ד סי' של"א, וכן כתב בספר ארץ חפץ נתיב ו' שכיון שמרן השו"ע סתם שגם בזה"ז נוהג דין וידוי הכי פסקינן להלכה. ועי' להגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו דרך אמונה הל' מע"ש פי"א ה"ד בביאה"ל סוד"ה אין מתורין, שכל שאומרה בבית הכנסת בתורת תפילה יכול לאומרה אפי' שנתן המע"ר לכהן ולא ללוי, וכן אם הפריש בטומאה את המע"ש, כיון שסוכ"ס עשה כדין. עי"ש ודוק. ומרן הראש"ל הוסיף ואמר לי יתר על כן, שכיון שאינו אומר אלא כאמירת פסוקים בעלמא, ולא בתורת וידוי, יש להקל אפילו אם עבר על אחד התנאים המעכבים מעיקר הדין. ואדרבה במעמד זה יקבלו על עצמם להקפיד מכאן ואילך על מצות הפרשת תרומות ומעשרות כדין, כולל הנתינה ללוי ולעני.

41. מש"כ לקרוא מתוך ס"ת, היינו בלא ברכות התורה ופשוט. ולעיקר הדין עי' למרן הראש"ל בספרו חזו"ע הגדש"פ עמ' ב' הערה ו', שאפשר לכתחלה להוציא ס"ת גם בציבור ולקרוא בו בלא ברכה. ועכ"פ גם מי שאינו קורא מתוך ס"ת, מ"מ עליו לקרוא זאת מתוך הכתב, שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ.

פרשת וידוי מעשרות (דברים כו, יב - טו)

כִּי תַכְלֶה לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מַעֲשֵׂי תְבִנָּתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
שָׁנַת הַמַּעֲשֵׂר, וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לֶאֱכֹל לַעֲלֵמָה וְנָאֲכְלוּ
בְשַׁעֲרֶיךָ וְשָׁבְעוּ: וְנִאֲמַתָּה לַפְּנִי וְאֵלֶיךָ וַעֲלֵתִי הַקֹּדֶשׁ מִן
הַבֵּית וְגַם נָתַתִּיו לַלֵּוִי לֶאֱכֹל לַעֲלֵמָה וְכָל מִצְוַתְךָ
אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי, לֹא אֶעֱבֹתִי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁמַתִּי: לֹא אֶעֱבֹתִי
בְּאֵזִי מִמִּנּוּ וְלֹא אֶעֱבֹתִי מִמִּנּוּ בְּטֹמֵא וְלֹא נָתַתִּי מִמִּנּוּ לַמֵּת,
שֶׁמִּנְעֹתִי בְּקוֹל וְאֵלֶיךָ עָשִׂיתִי כְּכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי: הַשֶּׁקֶל יִפֶּה
מִמִּעוֹן קֹדֶשׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וְנָרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ, כִּי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם לֵאמֹר אֶרֶץ זָבַת
חֶלֶב וְחָיִט:

אחר כך יאמר:

יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו כשם שזכינו לקיים מצות ביעור וידוי מעשרות, כן יזכנו ה' לקיים מצוות הפרשת תרומות ומעשרות ומצוות ביעור וידוי מעשרות מהתורה בביאת גואל צדק ובבנין בית המקדש במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

הרב רפאל שמשון הלוי לוינסון שליט"א
הרב המקומי תל עדשים

חיוב קפריסין בערלה בארץ ישראל*

א. כתב המחבר בשו"ע (סי' רצ"ד ס"ג) וז"ל: "האביונות והתמרות [והקפריסין] של צלף חייבים בערלה, במה דברים אמורים - בארץ ישראל, אבל בחוצה לארץ - האביונות חייבים ותמרות וקפריסין פטורים" עכ"ל.

וכתב הש"ך בסק"ז בשם העט"ז דקפריסין בא"י נמי פטורים, והש"ך עצמו סובר דחייבים, וז"ל: דמאן דמחייב בתמרות, כ"ש בקפריסין, דהוין טפי פרי מתמרות, אלא איפכא מסתבר, דלא הוצרך לומר ברישא דחייבים דכ"ש הוא מתמרות. עכ"ל.

ומדבריו עולה שלגרסתו לא כתב בשו"ע חיוב קפריסין בא"י¹.

והנה הרמב"ם (בפי' ה"ג מהל' מע"ש) כתב להתיר קפריסין (ומשמע גם בא"י) וכתב בכס"מ וז"ל: "בר"פ כיצד מברכין מסיק הלכתא כמר בר רב אשי דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין" עכ"ל. ומכל זה משמע דעתו להתיר קפריסין גם בארץ ישראל. ואם כן הוא - יש לעיין מדוע לא כתב בפירוש היתר קפריסין בארץ ישראל? ואם לדעתו אין צורך לכתוב פטור קפריסין בא"י, יש לשאול לאיך גיסא: מדוע כתב פטור קפריסין בחוץ לארץ?²

ב. מקור דין הנ"ל מהגמרא ברכות (דל"ו ע"א) מר בר רב אשי קאכיל קפריסין, ושאלו רבינא מדוע אינו מיקל גם באביונות כדעת בית שמאי, הסוברים שגם אביונות הם ספק ערלה המותר בחו"ל. ומסקנת התשובה שב"ש במקום ב"ה אינה משנה (ולכן אביונות חייבות בחו"ל כב"ה), משא"כ רבי עקיבא (הסובר שקפריסין אינם פרי לענין מעשר) - עבדינן כוותיה במקום רבי אליעזר (הסובר שקפריסין הם פרי).

ופירש רבינו יונה (וכ"מ מפירש"י): ב"ש במקום ב"ה אינה משנה כלל ולא נאמר בו הלכה כדברי המיקל בחו"ל אבל ר"ע במקום ר"א משנה היא. ובזה נוכל לומר כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, אבל לא בא לדחות שלא יהיה הלכה כר"א כלל ואפילו בארץ, דאע"ג דהלכה כר"ע מחבירו, ה"מ כשלחבירו אין סיוע מברייטא, משא"כ הכא. עכ"ד. וכתב שכן הוא עיקר הפירוש ברי"ף. ואמנם זה לשון הרי"ף: "והלכתא הכין דזורק את האביונות ואוכל את הקפריסין, ומדלגביה ערלה לאו פרי הוא, גבי ברכה נמי לאו פירא הוא, ולא מברכין עלויה בפה"ע אלא בפה"א" עכ"ל.

ומכיון שסתם דבריו, מביא הר"י פירוש שאפילו בארץ ישראל אוכל את הקפריסין, ומסייע לשון הגמרא ש"עבדינן כוותיה" דר"ע, וכיון שהלכה כר"ע מחבירו, ובדוגמת ב"ה שעבדינן כוותיהו נגד ב"ש, ולכן מותר קפריסין (למסקנא) אף בארץ. וי"ל שגם הרמב"ם והמחבר בשו"ע למדו כנ"ל,

* כל הנידון במאמר זה, נכתב בעקבות לימוד בצותא בהשתלמות לרבני ההתישבות במסגרת המכון למצוות התלויות בארץ, ובעיקר בעקבות שיעור ששמענו בנושא זה מפי הרב שניאור ז. רוח יו"ר המכון.

1. ובמחקר על נוסחאות מרן בשו"ע של הר"י גאגין זצ"ל (המצוי עדיין בכת"י ונמצא ברשות ה"מכון למצוות התלויות בארץ"), בהערותו לסעיף זה, ציין שבכל כת"י והדפוסים הראשונים המצויים ברשותו לא מופיעה תיבת "קפריסין" ברישא.

2. ואדרבא, מדכתב דקפריסין פטורים בחו"ל איכא למידק דבא"י חייבים, ויש להוסיף: שהב"י בפירושו על הטור מביא הדיעות השונות בדעת הרי"ף גבי קפריסין בארץ ישראל, וכותב שמדברי הרמב"ם נראה שאפילו בא"י (זורק את האביונות) אוכל את הקפריסין. ועל פי זה מתחזקת התמיהה לאחר שהביא את הדיעות השונות בענין זה, מדוע לא פוסק במפורש ומשמיט הדין דקפריסין בא"י?

שלמסקנת הגמרא הלכה כרבי עקיבא הסובר שקפריסין אינו פרי (לענין מעשר)³.

ג. בהמשך הגמרא הנ"ל (דל"ו ע"ב) הקשו: ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי, ורחמנא אמר: "וערלתם ערלתו את פרי" - את הטפל לפרי ומאי ניהו שומר לפרי. כלומר: אף אם אינו פרי לענין מעשר - יש לחייבו בערלה מדין שומר הטפל לפרי. ובהמשך הגמ' מתרץ רבא, דאמרין נעשה שומר רק היכא דאיתיה בשעת גמר פירא, והאי קפרס ליתיה בשעת גמר פירא. ומקשים מרב נחמן שאמר במתחלי דערלה דאסירי הואיל ונעשו שומר לפרי (בתחילת בשול התמרים, והמתחלי הם כקפרס בצלף כדפירש"י). ומתרצים: ר"נ סבר לה כרבי יוסי, דתנן רבי יוסי אומר סמדר אסור מפני שהוא פרי (ולדבריו הו' מתחלי וקפרס "שומרים"), אך רבנן פליגי עליה ולא הו' פרי, וממילא הקפרס אינו שומר.

ולפי זה, קפריסין תלויים במחלוקת: לרבי יוסי הם שומר וחייבים בערלה, ולרבנן אינם שומר ופטורים בערלה. ובהמשך הגמרא מובאת ראייה ממשנה בשביעית שרבנן חולקים על רבי יוסי רק בגפן, ומודים לו בשאר פירות שסמדר הו' פרי, ומה שאינו נחשב שומר הוא כיון שאם יקחו את הקפרס מהפרי לא ימות הפרי ולכן אינו שומר. ולפי מסקנת הגמרא עולה שסמדר אסור ברוב הפירות גם לדעת חכמים. אמנם הרמב"ם בפיה"מ ובחיבורו (הל' מע"ש פ"ט הי"ג) סתם וכתב דסמדר מותר ולא חילק לומר דוקא בענבים. והקשה ה"משנה ראשונה" שבגמרא הנ"ל מוכח דליכא מאן דפליג בשאר מינים, דאסור לכו"ע.

ד. והנה, החכמת שלמה על השו"ע (בסי' ר"ב ס"ו) הקשה כהנ"ל על הרע"ב במס' ערלה (פ"א משנה ט') דאמר ר"י לטעמיה דאמר הסמדר אסור ואין הלכה כמותו. וכן הר"ש מביא הירושלמי שהוא כדעת הרע"ב, ותמה שלא הביא כלל הש"ס דילן דאמרין להדיא דבשאר אילנות מודים רבנן לרבי יוסי. והשיב שלהר"ש והרע"ב ס"ל דלא כדקאמר במסקנא דרבנן מודים בשאר פירות, רק ס"ל כדקאמר מעיקרא, דגם בשאר אילנות לא הו' פרי, ומה דפריך ממשנה דשביעית יש ליישב ועיי"ש.

והמעייין בדבריו יראה שלומד כן בדברי הגורסים במסקנה "והלכתא כמו בר רב אשי דזרק את האביונות ואכל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פרי הוא, לענין ברכה נמי לאו פרי הוא", ומסביר שבמסקנה זו דוחה הגמרא את המסקנה הקודמת, וס"ל כדמעיקרא דבשאר אילנות לא הו' פרי. וי"ל דכן למד גם הרמב"ם, ועפ"ז מיושבת קושיית ה"משנה ראשונה" דהמחלוקת בסמדר היא בכל הפירות ופסק הרמב"ם כחכמים דסמדר מותר.

ה. ולבאר שיטת הב"י בדרך אפשר, יש להקדים:

מהגמרא הנ"ל עולה שהדין בקפריסין תלוי בשני ענינים: א. האם קפריסין נחשבים לפרי. ב. גם אם אינם פרי - האם נחשבים לשומר לפרי.

והנה, בענין האם נחשב פרי, ניסו להוכיח ממחלוקת ר"ע ור"א, ומסקנת הגמרא דעבדינן כרבי עקיבא ובה מיישבים כיצד אכל מר בר רב אשי. והסברנו לעיל (אות ב) שדעת הרמב"ם והשו"ע כהמסבירים שהלכה כרבי עקיבא מודאי.

3. ולענין ערלה יתבאר לקמן אי"ה. ולענין מעשר פסק הרמב"ם (הל' תרומות פ"ב ה"ד) וז"ל: והקפריסין של צלף פטורים מפני שאין פרי וכו', האביונות של צלף חייבים מפני שהם פרי. וכן כתב בפיה"מ והלכה כר"ע לבדו. וכתב המחבר בכסף משנה, דרבי אליעזר אומר הצלף מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין, ר"ע אומר אינו מתעשר אלא אביונות מפני שהם פרי, והלכה כר"ע לגבי ר"א, כמו שאמרו בר"פ כיצד מברכין, ומכאן שנוקט בפשיטות שהלכה כרבי עקיבא ודאי, דלא כרש"י ורבינו יונה וכמו שכתבנו.

אמנם, האם נחשב שומר לפרי תלוי בהמשך הגמרא הנ"ל. ולפי מה שנתבאר לעיל (אות ד) בדברי החכמת שלמה (שלדעת הגורסים את סיום הסוגיא והלכתא וכו' עדיין המחלוקת בסמדר קיימת דלא כמסקנת הגמרא הקודמת), הדבר תלוי במחלוקת רבי יוסי ורבנן: רבי יוסי שסובר סמדר אסור - סובר כן גם בקפריסין, דהו שומר בגמר פירא, ורבנן שסברי סמדר לאו פירא הוא, ולכן קפריסין אינם שומר ומותרים.

והנה, הגמרא מיישבת את אכילת הקפריסין - שהיתה בחו"ל, ומובן שחכמים המקילים בארץ הלכה כמוהם בחו"ל דכל המיקל בארץ וכו'. וי"ל שגם בזה פוסק הרמב"ם להקל ולכן פסק דקפריסין מותרים (בכ"מ).

ודעת הב"י בשו"ע י"ל ובהקדים: הרמב"ם (בפ"ט הי"ג מהל' מע"ש) כתב דסמדר מותר. וכתב בכס"מ וז"ל: וכבר כתבתי לעיל דלית הלכתא כרבי יוסי דאמר הסמדר אסור. ובשו"ע (סי' רצ"ד ס"ב) משמיט דין סמדר ומקורו מהטור שגם הוא משמיט דין סמדר. וכ' הב"ח דאפשר דנסתפק הטור שמא הלכה כר' יוסי לחומרא. וראיתי בתשובת הגר"ש עמאר שליט"א (מופיע בתנובות שדה גליון 5) שגם מרן ז"ל הסתפק בסמדר⁴ ועל כן העלה להלכה שם שהמחמיר לאסור הסמדר משום ערלה תבא עליו ברכה.

ואם כנים דברינו, י"ל גם בקפריסין שאף שהרמב"ם מתיר לגמרי, הב"י בשו"ע לשיטתיה דמסתפק שמא יש להחמיר כרבי יוסי הסובר שקפריסין הם שומר של (סמדר שהוא) פרי. ומכיון שהסתפק השמיט דין זה (כמו שהשמיט בסמדר) וכתב רק הדין בחו"ל שבו אין ספק שמותר⁵.

ו. והנה בשיעור ששמענו (בהשתלמות על הלכות ארץ ישראל לרבני ההתישבות) מפי הגרש"ז רווח שליט"א יו"ר המכון בנושא הנידון במאמר זה נקט בפשיטות דהב"י ס"ל להקל גם בארץ⁶. ובתו"ד הוכיח מהכס"מ הנ"ל.

ואחר הדברים הנ"ל נלע"ד דאינו פשוט כלל, דמלבד שאפשר לומר (בדוחק) שבכסף משנה כתב פירוש דעת הרמב"ם⁷. אך הוא עצמו ס"ל לחומרא כהש"ך, הנה, אף אם סובר כהרמב"ם שקפריסין אינו פרי ודלא כהש"ך - י"ל שמסתפק אם חייב בערלה מדין שומר לפרי⁸. ומאחר שהש"ך כתב להדיא לאיסור, אין כדאי הספק שלנו בדעת המחבר להוציא מידי ודאי דהש"ך, ולכן אין כדאי לזוז מדעת הש"ך האוסר קפריסין בערלה בארץ ישראל⁹.

העולה מהנ"ל לענ"ד: יש לפרש שהשו"ע מסתפק בדין קפריסין האם חייב בערלה בארץ ישראל. ולמעשה כבר כתב הש"ך לאסור קפריסין בא"י. וצ"ע (לפחות להנהיגים כהמחבר) האם יש להקל בשעת דחק (גדול עכ"פ) מה גם שהרמב"ם מקל ולא מחלק בין א"י וחור"ל¹⁰.

4. ובכס"מ ביאר דעת הרמב"ם הסובר שאין הלכה כר"י, ובשו"ע הסתפק כהטור. ומה שבגמרא פסקו כחכמים לקולא אינו ראייה, דשמא בארץ ישראל יש להחמיר כרבי יוסי.
5. והנה הש"ך נדחק וכתב דלא הוצרך לומר הדין בקפריסין דפשיטא שחייב. וע"פ מ"ש בפנים לא כתב כי מסתפק. ומסתבר שאם היה לו פסק ברור היה כותבו כמ"ש לעיל בהערה 2.
6. אמנם הדגיש שאינו מורה בזה הלכה למעשה.
7. ויש להעיר שגם בכס"מ לא כותב במפורש הדין בא"י.
8. כר"י שנתבאר לעיל שלשיתו קפריסין חייבים מדין שומר, והשו"ע לשיטתיה שמסתפק האם הלכה כר"י לחומרא.
9. ואינו דומה למה שכתב הגר"ש עמאר שליט"א בענין סמדר שאף דנסתפק הב"י, המיקל יש לו על מי לסמוך בשופי כדעת הרמב"ם (דלכאורה הכא יתירה מזו דגם משמעות הב"י בכס"מ לקולא), דהכא: א. קשה להקל נגד ש"ך מפורש, ב. יש ראשונים המחייבים בארץ ישראל.
10. ועיין בב"י על הטור דמדברי הרמב"ם נראה שאפי' בא"י אוכל את הקפריסין שהרי סתם ולא חילק בין א"י וחור"ל.

אוצר התשובות

זרעים

הרב דוד אביטן שליט"א
שלוחת המכון בירושלים

הלכות חדש

סימן רצג דיני חדש ומתי נוהג

א. אסור לאכול חדש מתבואת חמשת המינים עד שיקרב העומר שהוא בט"ז בניסן שנאמר: ולחם וקלי וגו'

אוצר התשובות

יב. אכילת כזית מצה למי שאין לו אלא תבואת חדש.

מבואר בקידושין (ל"ח.) שבני ישראל כשנכנסו לארץ הקריבו עומר ורק אח"כ אכלו מחדש. ובירושלמי (פ"ב דחלה ה"א) איתא, כך אני אומר לא אכלו ישראל מצה בליל הראשון, אמר ר' יונה שנייא היא דמצות עשה דוחה למצוות לא תעשה, ור' יוסי שם סובר שאין עשה ודחה ל"ת אא"כ כשכתובה בצידה, ואכלו מה שתגרי גויים מוכרין.

והתוספות בקידושין (ל"ח. ד"ה ואקרו) כתבו קושיא זו בשם הירושלמי, ושמתיך דאין עשה שקודם הדיבור דוחה עשה שאחר הדיבור, אי נמי יש לומר גזירה אטו כזית שני. (ובר"ה דף י"ג ד"ה שהקריבו הביאו לשון הירושלמי הנ"ל). ועי' בחידושי מהרי"ט ד"ה ממחרת, שכתב שבירושלמי פ"ב דחלה לא נמצאו תירוצי התוספות. והר"ש סירילאו שם כתב שנראה מדברי התוספות בקידושין דפלוגתא ידיהו משום דלאו דתאכלו מצות נאמר במצרים לפני הדיבור, ואילו איסור חדש נאמר בסיני יעו"ש. וכן במראה הפנים על הירושלמי שם. גם באור זרוע הלכות פסחים (סימן רל"ד) הביא דברי הירושלמי, וכתב, ופירש לי מורי רבנו יהודה בר יצחק ז"ל דבצידה היינו שנאמרו שניהם אחר מתן תורה, אבל הכא עשה דבערב תאכלו מצות נאמר קודם וכו', והאריך שם בקושיות ותירוצים בזה וסייע לדברי רבו מהירושלמי פרק קמא דביצה ה"ג, וכתב דלדין קימ"ל כר' יונה א"כ מותר לאכול מצה מחדש, ומיהו מורי הר' יעקב ב"ר מאיר ז"ל פירש לי דאין לומר כן שהרי אין מצות עשה אלא בכזית אחד והא גופיה יש לאסור אטו כזית שני כדאיתא ביבמות (כ' ע"ב) ובסנהדרין (י"ט ע"א) גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה ור' יונה ור' יוסי בדאורייתא נחלקו, עכ"ד.

אמנם מרן החיד"א זלה"ה במחזיק ברכה (או"ח סי' תע"ה אות ה') ובחיים שאל (ח"א סי' ד') כתב

אם התוספות מפרשי הא דאמור בירושלמי אין עשה דוחה ל"ת אלא אם כן היתה כתובה בצידה שהכוונה לחלק בין עשה שקודם הדיבור ללאו שלאחר הדיבור, אין הלשון משמע כלל. ועוד הוכיח כן מדברי הירושלמי (בביצה פ"א סוף ה"ג) דמוכח התם בהדיא דהאי פלוגתא דר' יונה ור' יוסי לפי שאין העשה והלא תעשה כתובים במקום אחד, [וכ"כ בשעה"מ (פ"ג דנדרים ה"ו) בשם כמוהר"א חאקו].

והביא שהפנ"י בקידושין כתב שבירושלמי (פ"ב דחלה) ליתא להך לישנא דהתוספות אלא שהר"ש שם בחלה מפרש לה הכי כד' התוספות. ומרן החיד"א זלה"ה שם כתב לפרש דברי הר"ש באופן אחר, דכיון שלא חל זמן חובת חדש עד שנכנסו לארץ ובאכילת מצה נתחייבו כבר קודם, זה אינו נקרא כתוב בצידו, כלומר שלא נתחייבו עליהם כאחד, והביא שכן פירש בשו"ת יד אליהו (סוס"י כ"ד), ודלא כמו שכתב הרב מים רבים (סימן מ"ד) שפירש דברי התוספות כהירושלמי, וכתב שכ"כ ביד אליהו.

עוד כתב שם שדברי התוספות קשים במה שנקטו בודאי שבנ"י לא אכלו מצה בכניסתם לא"י, ומקשים אמאי לא אכלו. ואדרבא בירושלמי מבואר דליכא מאן דאמר שלא אכלו מצה, אלא לכו"ע אכלו מצה. למר, מן החדש כיון דאתי עשה ודוחה ל"ת. ולמר, אכלו מתגרי גויים כר' ישמעאל, ונמצא דלכו"ע אכלו.

עוד הביא שגם הלק"ט (ח"ב סי' רמ"ח) נשאל במי שאין לו אלא מצה של חדש, והשיב דמהירושלמי הביא והוה התוספות (בר"ה י"ג) משמע דמותר. וכתב, והדין עמו, דדעת ר' יוסי שאין עשה דוחה ל"ת אא"כ כתובה בצידה כבר כתב שם רבינו שמשון דפליג אכוליה גמרא, ואם כן נקטינן כר' יוסי דאתי עשה ודוחה ל"ת, ואכלו חדש, ומשום הכי כתב הלק"ט דבירושלמי משמע שמותר ושפיר.

עוד הביא דבתשובות הגאונים בתראי (סי' א') ויכוח הב"ח עם התו"ט בדין חדש אם אסור בשל גויים. הב"ח הביא את הירושלמי ופרש אותו באופן שבאמת לא אכלו מצה ויתכן שכן פרשו התוספות, ודחה מרן החיד"א פירשו זה, ושגם מהר"א אליהו פולדא פירש דלכו"ע אכלו מצה, וכמ"ש הר"ש, ובשו"ת שב יעקב (סי' ס"א דק"א ע"ג). ומגמרא דילן בר"ה שאמרה דאקרוב עומר והדר אכול, אין ראייה שלא אכלו מצה, דאפשר שפשוט הוא שאכלו מן הישן, ול"ס כהירושלמי שאסורים גם בישן. וכן מוכח גם מר"ת שהביאו התוספות בר"ה ובקידושין, וכן מדברי ר"י המובא בתוס' קידושין. אי נמי אכלו מצה משום דעשה דוחה ל"ת, ומ"ש דאקרוב והדר אכול היינו אכילת רשות.

עוד כתב דשפיר ידעי התוספות דהירושלמי ס"ל דאכלו מצה כמו"ש בתוספות בר"ה בשם הירושלמי, ובדרך פלפול ומשא ומתן משום יגדיל תורה תרצו דכזית ראשון וכו', וע"כ אין להביא מזה ראייה, דלפי האמת אכלו כמ"ש בירושלמי.

[עוד האריך שם על דברי השעה"מ (בהל' יסו"ה פ"ה) והאור חדש (בפר' בא ובפסחים מ"ד). שרצו

להוכיח מירושלמי זה שאכילה של"כ הנאתה אינה מועילה לצאת י"ח מצה דאם לא כן אמאי לא אכלו מחדש של"כ הנאתו, והאריך לדחותם ולבאר דברי הירושלמי, דמ"ש הירושלמי אף אני אומר לא אכלו מצה בליל פסח דרך קושיא קאמר לה וכמו"ש הר"א פודלא והר"ש הנ"ל, ועיי"ש עוד. ובגוף דברי השער המלך הנ"ל עמ"ש בשו"ת חזון עובדיה (ח"א כרך ב' סימן כ"ז).

ובספר שארית ישראל (דרשות שבסו"ס משה ידבר לרבי משה ישראל דף ח' ע"ג) כתב להקשות ממ"ש בפסחים (ל"ה ע"א) אלו דברים שאדם יוצא בהם ידי חובתו וכו' בדמאי וכו' אבל לא בטבל ולא במעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ולא במעשר שני שלא נפדה, משמע שאפילו אם אין לו מצה אינו יוצא בטבל, ואמאי לא אתי עשה ודוחה ל"ת, והתיינת טבל דהוי איסור כרת, אבל מעשר שני ומעשר עני דהאכלו אינו במיתה אלא בלאו גרידא (כמ"ש הרמב"ם פ"י דמאכלות אסורות ה"כ), אמאי לא אתי עשה דמצה ודוחה ל"ת, ותירץ דהוי מצוה הבאה בעבירה ועל כן אין עשה דוחה ל"ת. ולכן החליטו התוספות שלא אכלו מן החדש משום דהוי מצוה הבאה בעבירה. ומאי דאמרינן בכל מקום עשה דוחה לא תעשה היינו דווקא כשאי אפשר לקיים העשה אלא אם כן יעקור הלאו ככלאים בציצית, אבל כשאין לו מצה אלא של איסור לא אמרינן עשה דוחה ל"ת. דהכא עקירת הלאו אינו משום שאי אפשר לקיים המצוה בלאו הכי, דהאי גברא הוא דלית ליה מצה כשרה. ושכן מבואר בבית יוסף או"ח (סימן י"א) שכתב שמי שאין לו אלא ציצית כלאים לא ילבש, מאחר שאפשר לקיים את שניהם אילו היה מצוי לו לא דחינן את לא תעשה, דלא כרכנו ירוחם. וכתב עוד דריש לקיש שאמר (ביבמות כ':) כל מקום שאתה מוצא עשה ול"ת אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב ואם לא יבא עשה וידחה את ל"ת, דהיינו דוקא בגוונא שעיקר קיום העשה תלוי בביטול הלאו עיי"ש. ועפ"י תמה על התוספות אמאי לא הביאו דברי ריש לקיש, ותירץ דהתם כשנכנסו לארץ ולא היה להם חיטים הוי מצוה דרבים וכמ"ש בברכות (מ"ז ע"ב) גבי ר' אלעזר ששחרר עבדו והשלימו לעשרה, דפריך מצוה הבאה בעבירה היא, ומשני מצוה דרבים שאני.

עוד הביא מ"ש במכילתא (פר' בא פ"ט) כתיב שבעת ימים תאכל מצות וכתב ששת ימים תאכל מצות הא כיצד ששה מן החדש ושבעה מן הישן. והקשה הרב מהר"מ גלאנטי בקרבן חגיגה סימן י"א אמאי איצטריך קרא הא בהדיא כתיב ולחם וקלי וכו' ולא תאכלו וכו' עד הביאכם וכו', ותירץ דהא קמשמע לן דלא אמרינן בזה עשה דוחה ל"ת, ואפילו שאין לו מן הישן אסור.

גם בספרו ארעא דישראל (מער' ח' אות כ"ו) הביא דברי הרב מים רבים שהתיר מצה מחדש בחו"ל עפ"ד הב"ח, וכתב שאין לסמוך ע"ז דהש"ך דחאו וכתבו התוספות דיש לגזור כזית ראשון אטו כזית שני עיי"ש. גם בספרו קול אליהו (ח"א סי' כ"ב) פשיטא ליה לאסור מהך מכילתא הנז' עיי"ש באורך. ובמהר"י נג'אר בספרו מועדי ה' (ד"ח ע"ג).

אמנם קושית מהר"מ גלאנטי הנז' כבר הקשו בעלי התוספות בספר דעת זקנים פר' בא, ותירצו

שבאמת לולי הדרשה הו"א דעשה דמצה דוחה לאו דחדש קמ"ל דאיכא עשה דששת ימים, והוי לאו הבא מכלל עשה, ואם כן יש בחדש לאו ועשה, ואין מ"ע דמצה דוחה ל"ת ועשה דחדש.

ובשבות יהודה למהר"י נג'אר על המכילתא (דף י"ב ע"א) הביא דברי הדעת זקנים הנ"ל והקשה דלפי זה אמאי התוספות בקידושין הנ"ל לא הביאו הך מכילתא, וע"כ כתב דהך מכילתא אינה באכילת חובה דמצה אלא באכילת רשות, ואע"ג דמקרא מלא הוא לחם וקלי וכרמל לא תאכלו וכו' אצטריך ששת ימים תאכל מצות לגלויי אקרא דממחרת השבת דלא ממחרת שבת בראשית הוא, אלא ממחרת יום טוב כמ"ש במנחות (דף ס"ו ע"א) ובתורת כהנים (פרשת אמור). וכ"כ הקרבן חגיגה (סי' י"א), ומעתה שפיר פריך בירושלמי הנ"ל.

ובגוף מש"כ הרב מהר"א ישראל שאין יוצאין במצה של טבל אפילו כשאין לו אחרת, הנה מרן מהרי"ט אלגאזי זלה"ה בשו"ת שמחת יו"ט (סי' מ"ב) אינו סובר כן והאריך בדבר, וכתב שם (בדף קס"ט ע"ד) ולענין דינא נלע"ד שמי שאין לו אלא מצה של איסור כגון חדש או כלאים וכיו"ב שאינו יכול לקיים את המצוה בלא"ה, פשיטא דאמרינן אתי עשה ודוחה את ל"ת, וליכא בכך"ג משום מצוה הבאה בעבירה, והביא דברי התוספות דקידושין והר"ש הנ"ל ועיי"ש. ובטעם הדבר אמאי ליכא משום מצוה הבאה בעבירה האריך מאור (שם מד' קס"ו) דדוקא כשע"י העבירה באה המצוה אז הוי מצוה הבאה בעבירה, אבל כשאי אפשר לו לקיים העשה אלא ע"י עבירת הלאו שפיר אמרינן עשה דוחה ל"ת יעוש"ב.

ובגופן של דברים כתב רבינו דוד בונפיד בפסחים (ל"ה ע"א) שי"א שאיסור מצוה הבאה בעבירה הוא מדרבנן, ויש אומרים שאינו אלא לענין קרבן, ושהרמב"ן אינו סובר כן. ועוד כיון שעשה דוחה את ל"ת, הכא נמי אם אין לו אלא מצה של טבל לא קי"ל כריש לקיש ביבמות (כ' ע"ב), אלא שחכמים אסרוהו משום מצוה הבאה בעבירה ולכן אפילו טבל דרבנן אין יוצאין בו. וכתב ומ"ש בעלמא עשה דוחה ל"ת הוא כשאין עליו עבירה כלל כגון שבא לפניו מילה בצרעת, והוא בא לפנינו לשאול איזה מהם יקיים הדין הוא שעשה דוחה ל"ת, ואינו כעובר עבירה מפני שהלאו כאילו אינו, דנדחה מפני העשה, ואין זה כגזול מצה או כאוכל טבל שהיה אפשר לעשות המצוה שלא בעבירה והוא עשה אותה בעבירה. ועיי"ן מש"כ שם הרב המו"ל נר"ו, ועיי"ש בחי' הרמב"ן ובתוס' הרא"ש הנד"מ. ובהריטב"א שם כתב שדווקא כשהמצוה מסייעת עבירה אז הוי מצוה הבאה בעבירה, אבל טבל שנעשה מעצמו לא עיי"ש. (מובא לשונו בספר שרשי הים (דף קכ"ב ע"ב) ומתוקן יותר מהמודפס, ולק"מ קו' המו"ל שם). וכתירוצו זה כ"כ התוספות בעירובין (ק' ע"א ד"ה מתן). ועיי"ן לימודי ה' (לימוד ב').

והשאגת אריה (סימן צ"ו) כתב דהא דאין יוצאין בטבל ובמעשר שני הוא משום דהוי מצוה הבאה בעבירה, אבל כשאין לו אלא מצה של חדש אתי עשה ודוחה את ל"ת ואין כאן מצוה הבאה

בעבירה, ואדרבא מצוה יש כאן ודוחה את הלאו, והביא דברי התוספות בקידושין שכתבו בשם הירושלמי שאין עשה דוחה ל"ת שקודם הדיבור, וכתב דלא קימ"ל כן, וליתא הכי בירושלמי דחלה, דהתם משום שאין כתובה בצידה איתמר, והר"ש כתב דלא קימ"ל כהך סברא. וע"כ ראוי לומר שעשה דוחה ל"ת דחדש ודכל איסורין שאין בהם מיתה כטבל הטבול למעשר שני ולמעשר עני וכלאי הכרם.

והביא מה שכתבו התוספות דגזרינן כזית ראשון אטו כזית שני, וכתב ואיני יודע אטו לחלק לחלוק על גמרא ירושלמי אתו דלא מוקי לה הכי, ואע"ג דמצינו כעין זה ביבמות דף י"ט, אין לדמות גזירת חכמים זל"ז. וגם איסור"ב נפשו של אדם מחמדתן ושייך לגזור אטו ביאה שניה. והביא שהריטב"א בקידושין שם כתב שבאמת אכלו כזית ראשון מהחדש עיי"ש.

ועוד הביא מה שכתב הרמב"ם (פרק ו' מהלכות חמץ ה"ז) שאין אדם יוצא י"ח בדבר שאין מברכין עליו ובפרק א' דברכות (הי"ט) כתב שאין מברכין גם על טבל של דבריהם ומעשר שני שלא נפדה ומשמע מדבריו שבכל איסורין אין יוצאין ידי חובת מצה כמו שאין מברכים עליהם, והאריך להקשות ע"ז ומסיק דלא קיימא לן כהרמב"ם. ועל כל פנים כשאין לו מצה של היתר ודאי שאוכל כזית מחדש, ואפשר שגם הרמב"ם והתוספות מודים בזה. ושכן כתב הרמב"ן במלחמות (פ"ק דפסחים ד' ע"א מדפי הרי"ף) [ובאמת בחידושי (ליקוטי פסחים ל"ה). כתב לאסור ועי' בזה בשו"ת תורת חסד מלובלין ח"א סי' ל'. מה שכתב השאגת אריה להתיר מצה מכלאי הכרם עי' לר"י נג'אר באלפי יהודה בקונטרס למד מלמד (לימוד קפ"ג) שחולק על זה].

ובגוף תמיהת השאג"א על הרמב"ם כתב האור שמח (בהל' חמץ שם) דסבירא ליה להרמב"ם דלא יתכן שיצוה הקב"ה לעשות מצוה באופן שיעבור על איסור מאיסורי תורה, שהרי אכילתו אינה חפץ ה'. לא כן כשהמצוה נעשית ע"י פעולה אסורה, ואין בגוף המצוה פגם, כשבירת עצם שיש בו מוח בפסח, דהמוח אין בו איסור שהרי כשנפקע העצם מאליו מותר לאכול המוח. וע"כ אם אי אפשר לקיים עשה דאכילה אלא אם כן שוברו אתי עשה ודחי לא תעשה, והאריך בזה, וכתב שעכ"פ בחדש מבואר בירושלמי דאתי עשה ודחי לא תעשה, וכתב לחלק דחדש הוא איסור זמני וחייל אקרקפתא דגברי כאיסור אכילה ביוה"כ, עיי"ש באורך. והביא מה שכתוב בזבחים (צ"ז ע"ב) אבשר קודש שבלע בשר פיגול פריך דניתי עשה דאכילת כשרה ודחי ל"ת דפסולה, וכתב שהתם אין האיסור בכשרה אלא מצד הבלוע ולא מצד עצמה אבל אין הבשר פסול. וכיוצא בזה כתב הקרן אורה שם ליישב דברי הרמב"ם. [וראה באורך בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' כ"ו) אי חדש הוי איסור גברא או חפצא.] גם מהר"י נג'אר בספר לימודי ה' (לימוד קפ"ג) כתב לחלק בין איסור זמני דחדש שאיסורו מצד הזמן, לבין מוקצה ונעבד. ושוב נתקשה מהך דזבחים, ולהרא"ש והק"א א"ש. ועיין שם בלימודי ה' שכתב ליישב דהך ירושלמי שאני דהוי מצוה דרבים ושכן כתב הלק"ט (בח"ב סימן רמ"ח). וכתב ששוב ראה דפליגי מרן ורי"ו בעיקרא דמילתא בבית יוסף (או"ח סי' י"א).

ובאלפי יהודה קונטרס למד ללמד (לימוד קפ"ג) כתב שראה שהשאגת אריה דחה סברא זו דמצוה דרבים, ודחה דבריו. ועיין עוד בלימודי ה' (לימוד קל"ד), ובמועדי ה' (דף ח' ע"ג). ובאבני נזר חיו"ד (סימן שפ"ה אות ה') כתב בזה סברא מחודשת עי"ש.

וראה בספר מאור ישראל למרן הגרע"י שליט"א (בפסחים ל"ה). שיש שכתבו שאינו יוצא במצה של טבל ומעשר שני, משום שיש באכילתם ביטול עשה דהפרשת תרומות ומעשרות וכמ"ש החינוך (סוף מצוה תק"ז) עי"ש. וראה בזה בספר תורת הארץ (ח"א פרק ב' אות ג') ובהערה שם.

ולפי זה בחדש הגם שיש פוסקים שכתבו שאי אפשר להפריש ממנו תרומות ומעשרות משום שאין שיוריו ניכרין כמ"ש לעיל¹, הכא יש לומר שכיון שרוצה לאכול ממנו כזית מקרי שיוריו ניכרין ויכול להפריש ממנו תרומות ומעשרות.

ונראה שעם דברי האור שמח הנז' אפשר לומר שמה שכתב מרן בב"י שכל שיש בעולם אפשרות לקיים העשה ללא הלאו לא אמרינן עשה דוחה ל"ת הוי דוקא איסורי חפצא ככלאים בציצית, ולא כאיסורים זמניים כחדש.

וכ"נ דעת מרן הראש"ל הגרע"י בספרו חזון עובדיה כרך ב' (עמו' ת"ס-תס"א בהערה) שהביא שם דברי השאגת אריה הנ"ל ושבספר מטה אפרים העלה להחמיר ולאסור גם בחדש ושכ"כ הבנין ציון (בח"א סימן ל"ז). ואח"כ הביא דברי האור שמח הנז', וסייע דבריו מהנימוקי יוסף (בנדרים ט"ז) דס"ל שנדרים איסור חפצא ומשום הכי חלים על דבר מצוה וליכא למימר עשה דוחה ל"ת. וכלשון הרמב"ם (הלכות נדרים פ"ב ה"ב) שאיסור נדר הוי כאכילת מצה מטבל או הקדש, עי"ש.ב.

וראה עוד בנידון זה בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן ע"א), ושו"ת ספר יהושע (סימן י"ז), ובשו"ת רבינו יוסף מסלוצק (סימן ט"ז), ובמטה אהרן (ח"א מערכת ח' דף קל"ח ע"ד), וביושועות יעקב (סו"ס תפ"ט), ושואל ומשיב מהדרו' שתיתאה (סימן ל"ח דף מ"ד ע"ב), ובספרו מגן גיבורים (סימן י"א), ובשו"ת שם משמעון (ח"ב עמו' כ"ח ול"ב). ואם אכל כזית מצה מחדש ואח"כ נזדמן לו כזית היתר עיין בבנין ציון (סימן ל"ז) שנסתפק אם חייב לאכול שוב.

¹ הארכנו בזה לעיל במדור התשובות.

הרה"ג רבי **מסעוד בן שמעון** שליט"א
דומ"ץ דקהילת הספרדים רמת אלחנן ב"ב

הערות לקיום מצוות מתנות עניים - הלכה למעשה

אור לי"א אדר תשנ"ח

לכבוד

הרה"ג **שניאור רווח** שליט"א

רב המושב בית עוזיאל

יור"ר המכון למצוות התלויות בארץ.

שלום וברכה !

עם ההתעוררות בצבור לקיים המצוות התלויות בארץ כלקט שכחה ופאה, ראיתי לנכון לכתוב כמה הלכות הנחוצות לקיום מצוות "פאה" כהלכתה, וכן הצעה למעשה לקיימה בחצר גינת הבית מבלי להזדקק לנסיעה לשדות ולכרמים, ולתועלת וזכוי הרבים נכון לפרסם הדברים בחוברת היוצאת לאור על ידכם.

א. ראיתי זריזים למצוות שנוסעים לשדות לקיים מצוות פאה, ובטרם יתחילו לקצור לעצמם מקדימים להפריש פאה, וזה אינו, דלא חלה חובה מצות פאה כל שלא התחיל לקצור קצת לעצמו, וכפשטא דקרא "ובקצרכם וכו' לא תכלה", וכן מבואר בתוספתא וירושלמי שהובאו בכסף משנה פ"ב מהל' מתנו"ע הל' י"א, וע"ע בתוי"ט ריש מס' פאה, ובפ"ג דפאה מ"ו, ובתורעק"א שם אות לה. 1.

ב. כדי לזכות במצוות פאה בשדה של אחר, קונים חלקה מבעל השדה, וצריך לדעת דצריך לקנות לפני שבעל השדה התחיל לקצור לעצמו, דכשהתחיל לקצור ואח"כ מוכר, אם לא ישייר לעצמו בשדה, חובת הפאה על הבעלים ולא על הקונים, וכמבואר ברמב"ם פ"ג מהל' מתנו"ע הי"ח, וכמבואר בתוי"ט פ"ג דפאה מ"ה יעו"ש.

ג. המקיימים מצוות פאה, בענבים, אם קונים כמה עצים, צריך לדעת דאם אינם קונים גם הקרקע שבין העצים חייבים להפריש פאה מכל עץ ועץ בנפרד, ולא די בפאה אחת מעץ אחד, ועיין במס' חולין קלח, א בפרש"י שם, ובר"ש פ"ג דפאה משנה ה', ובפירוש משנה ראשונה שם ד"ה המוכר קלחי אילן.

ד. מאחר וקשה לכל אחד לנסוע לשדות ולכרמים לקיים מצוות פאה, הריני להציע הצעה פשוטה שאפשר לכל אחד לקיים, ע"י שיזרע "בצלים" בחצר גינת ביתו, וגם בבנין משותף, הרי קרקע השותפין ג"כ חייבת בפאה, וכמבואר ברמב"ם פ"ב ה"ג ויקיימו המצווה בשותפות ואם ירצה כל אחד לקיים המצווה בפני עצמו, יחלקו את הערוגה לכל הדיירים, ולכל אחד יהי' קרקע כל שהוא שחייבת בפאה, כמ"ש הרמב"ם שם, וכשחלקו נתחייב כל אחד בפני עצמו, וכדתנן בפאה פ"ג מ"ה האחין שחלקו נותנים שתי פאות, ולשיטת הרא"ש שם נראה שיחלקו הערוגה לפני שיזרעו, דאז לא היו שותפין מעולם בערוגה זו, יעו"ש במשנה ראשונה ובתורעק"א ודו"ק, ויתחיל לקצור קצת לעצמו והיתר ישאיר למצוות פאה וכו"ל באות א'.

1. עי' מ"ש כה"ג לענין פרט ועוללות קודם שהתחיל בעל הכרם לבצור, הרב ש.ז. רווח - יור"ר המכון בגליון תנובות שדה מס' 1 עמ' 48 הערה 6. **העורך.**

הרב שניאור ז. רוח שליט"א
הרב המקומי בית עוזיאל ויו"ר המכון

בדין האננס אם יש לחוש בו לאיסור ערלה

כ"ה אדר התשנ"ח

לכבוד ידידי
הרב יואל פרידמן שליט"א
מכון התורה והארץ

שלום רב!

במאמריך הנדפס בספר התורה והארץ (ח"ג עמ' 426) כתבת בזה"ל: האננס מניב בשנה השניה. הירידה בכמות ובאיכות הפרי אינה משמעותית כשמגדלים אותו בארץ המוצא של הפרי (הוואי). בארץ ישראל הוא אינו מתקיים יותר משנה אחת, אך בארץ המוצא הוא יכול להתקיים מספר שנים. לכן נראה לענ"ד שקשה להקל באננס מתוצרת הארץ. אננס תוצרת חוץ - מותר, כיון שיתכן שהוא פרי של שנה רביעית, וספק ערלה בחו"ל - מותר. עכ"ל.

ובטבלה המצורפת שם מאת האגרונום מרדכי שומרון הוא ציין אודות האננס את הפרטים הבאים: גזעו של האננס הוא עשבוני ואינו חלול. משך חייו 3-4 שנים. ישנה התחדשות ענפים מעל פני הקרקע, כמו"כ ישנה התחדשות ענפים מתחת לפני הקרקע. האננס אינו מניב פרי בתוך שנתו, וכמות ואיכות הפרי אינה יורדת במשך השנים. ובהערות לטבלה נכתב (הערה 9) שבארץ ישראל תהיה אמנם ירידה משמעותית של כמות ואיכות הפרי, אך בארץ המוצא ירידה זו לא תהיה דרסטית. ומכל הנ"ל כבודו הסיק להלכה להחמיר באננס הגדל בארץ ישראל.

ולדעתי העניה אין כאן כל מקום להחמיר, ואכתוב את הדברים בקצרה. [להגדרות ההלכתיות לא אכנס כאן, וכבר הארכתי בהגדרות אלו במאמרי שנדפס בגליון תנובות שדה מס' 5]. ראשית אומר שלעצם מסקנתך הפשוטה שהולכים בדרך עיקר מקום מוצאו וגידולו של הפרי, בזה הנני להסכים כדברי כב', וכן נוטה להלכה דעתו של מרן הראש"ל בשו"ת יחו"ד (ח"ד או"ח סי' נ"ב בהערה שם). אלא שהנתונים העובדתיים שכב' ציין, וכן דבריו של האגרונום אינם נכונים עובדתיים. ואקדים בקיצור נמרץ את דרך גידולו של האננס בא"י ובחו"ל (ממה שראתה עיני. ואודות דרך גידולו בארצות אמריקה הדרומיות שמעתי מכמה וכמה מומחים שגידלוהו שם ושחקרו רבות את הגידול שם). האננס גדל על צמח עשבוני בראשו, הפרי בשל וראוי לאכילה לאחר כ - 18 חודש בחו"ל, ולאחר כ - 22 חודש בארץ ישראל. עם הבשלת הפרי וקטיפתו מסיים הצמח את חייו. מצידו הצמח (מעל פני הקרקע) ומבסיסו (מתחת לפני הקרקע) צומחים ייחורים, שבעזרתם ממשיך הריבוי של האננס. השיטה הנפוצה בעולם להמשך גידול האננס הוא, לקחת אותם ייחורים, ושתילתם במקום אחר, ואת צמחי האם שכבר נתנו את פרייהם מכסחים עד השורש לחלוטין. וזו האפשרות היחידה בכל העולם כולו לקבל פרי גדול בכמות ובאיכות, כמו הפרי הראשון. אלא שחסרונה של שיטה זו ששוב על החקלאי להמתין להבשלת הפרי בין 18-21 חודשים, אלא שעדיף לו כך, שכן הוא מקבל פרי גדול וראוי לשווק.

אפשרות נוספת יש, והיא נהוגה רק בארצות אמריקה הדרומית (וגם שם רק אצל החקלאים היותר קטנים ועכ"פ לא אצל רוב החקלאים), לכסח את כל צמח האם ולהשאיר רק יחור אחד שיצא מבסיס הצמח וכבר השתרש באדמה (ולא את אותם שיצאו מעל פני האדמה על צמח האם עצמו). היתרון בשיטה זו שאין צורך להמתין 18-21 חודש, אלא שבתוך 6-9 חודשים מתקבל הפרי הראוי

לאכילה. החסרון הגדול בשיטה זו, שהפרי המתקבל הוא בגודל כ - 60% מהפרי של הגידול הראשון (ירידה של 40%), ואם ינהג כך עוד שנה נוספת (דבר שיש מעטים מאוד הנוהגים כך) תהיה ירידה נוספת של עוד 30%, כשהתוצאה היא שהפרי הסופי הוא כ - 30% מהפרי שהתקבל בשנה הראשונה. כך שהירידה באיכות ובכמות היא גדולה מאוד **גם אם משתמשים בייחור שנוצר מבסיס הצמח**, רק שאותם חקלאים מעדיפים את הרווח בזמן הגידול מאשר גידול ארוך עם רווח של איכות הפרי.

יש להדגיש שגם באותם ארצות, אם ישאירו את צמח האם כמות שהוא ויתנו לייחורים היוצאים ממנו להתפתח לפרי, כבר בעונה השניה תתקבל ירידה דרסטית של 80% בבת אחת (ובעניי ראייתי ירידה מ 1 ק"ג בגידול הראשון, ל - 200 גר' בגידול השני, ואמנם עיני ראו בא"י, אך כולם כאחד ענו ואמרו שכך היא המציאות גם בחו"ל באותם ארצות).

היוצא מכל הנ"ל נפק"מ לדבריהם, שהן אמנם שיש ייחורים היוצאים מעל פני הקרקע, אך אין בהם כל שימוש גם באותם ארצות, שכן איכות הפרי יורדת לחלוטין, ואין כל טעם להשתמש בזה, אלא ע"י זריעת ייחורים אלו מחדש. ומה שיש הנוהגים להשאיר את הצמח לגידול אחד או שניים נוספים, המדובר הוא על הייחורים שיצאו מבסיס הצמח וכבר השתרשו באדמה, וגם שם הירידה באיכות ובכמות היא גדולה מאוד וכנז' לעיל.

אשר על כן, אין נראה כל מקום למה שחששתם להחמיר בארץ ישראל עקב צורת הגידול בארץ המוצא, כיון שגם שם אם מגדלים עונה נוספת זה מהנצרים היוצאים מהבסיס, וגם בזה ישנה ירידה משמעותית מאוד באיכות הפרי.

ועל פי מה שנקט להלכה המהר"ם אלשיך (כפי שהוב"ד בברכ"י יו"ד סי' רצ"ד) שכל שיורד באיכות הפרי משנה לשנה אינו נידון כעץ ה"ה א"כ גם בנידונו. ובפרט שבנידו"ד שגם אם כן מקיימים את העץ לעונה נוספת משתמשים עם הנצרים היוצאים מבסיס הצמח ומשתרשים באדמה, (בדומה לבננה) וגם בהם כנ"ל ישנה ירידה דרסטית באיכות הפרי.

ועוד ראוי לצרף את דברי כב' כפי שהעלה להלכה שם בעמ' 425 (אות ב') שהקביעה ההלכתית שכל אילן שאינו מתקיים שלש שנים אינו אילן י"ל שאין זה בדוקא שלש שנים, אלא גם אם מתקיים ארבע שנים או ארבע וחצי שנים ומתנוון לגמרי, ג"כ דינו כדין ירק. ואם כנים דברי כב' שם, אם כן מאי שנא שיח האננס שמתנוון לאחר 4 שנים? ואולי אפשר שדעת כב' שאפשר לצרף היתר זה, רק אם מוציא פרי תוך שנתו, ובכך שונה האננס שנותן פרי בסוף השנה השנייה.

ואגב הדברים אמרתי לציין ג' דברים נוספים: א. האננס הוא שיח נמוך מאוד, ועי' מש"כ בזה בלקט הקמח (גליון שו"ע סו"ס רצ"ד), אם כי אין קריטריון זה נקבע להלכה. ב. פרי האננס גדל על עיקרו ולא על ענפים היוצאים מעיקרו, ועי' מה שכתב על זה לענין ברכה בשו"ע הרב (או"ח סי' ר"ג בהערה שם). ג. לאחר הורדת פרי האננס נראה אמנם מתחתיו שהגזע חלול, אך אין זה כך שרק המקום ההוא חלול, אך כל הציר המרכזי אינו חלול לחלוטין.

העולה לדינא:

שיח האננס אינו אילן, ואין לחוש בו כלל לאיסור ערלה לא בארץ ישראל וק"ו בחו"ל.

ביקרא דאורייתא
שניאור ז. רווח

אגרונום יהורם דנינו נר"ו
המכון למצוות התלויות בארץ

אננס - סקירה מדעית

מקורו של האננס מיערות העד של ברזיל. לאחר גילוי אמריקה הוסף לארצות באסיה ובאפריקה. האננס מעדיף חום כל השנה לכן, בארץ הגידול נעשה בחממות וברשתות צל כדי לתת לצמח הרגשה טרופית.

מבחינה בוטנית האננס אינו מוגדר כעץ כי אם כצמח רב שנתי. הוא מפתח גיבעולים, המסיימים את חייהם עם הבשלת הפרי (בזה הוא דומה לבננה).

חיי הצמח נמשכים הלאה ע"י גידול נצרים. בד"כ ללא טיפולים מיוחדים פורח הצמח 21 חודש לאחר שתילת הנצר. החנטה ללא זרעים. לעיתים בנטיעות של זנים מעורבים ניתן לקבל פירות עם זרעים.

הפרי נוצר על ידי מיזוג של 100 עד 200 פרחים בשרניים, הפרח מבשיל לאחר 4 חודשים אחר הפריחה, לפי אזורים, זנים וטיפולים.

המשך הריבוי נעשה ע"י לקיחת ייחורים משתיל האם ושתילתם מחדש עד לקבלת הפרי כמתואר. כעבור 3-4 שנים.

חשוב לציין, שאם לא נבצע את השתילה המחודשת אזי, צמח האם ימשיך לתת פירות אך הם יהיו קטנים ביותר (מ 1 ק"ג של הפרי הראשון עד לכ 200 גרם של הפרי הבא בסדר הולך ופוחת) בהמשך. ולכן, החקלאי מוציא ייחורים מצמח האם ושותלם מחדש. השתיל המקורי נעקר ונזרק.

בארצות טרופיות, ניתן לקבל פירות כבר לאחר כ- 18 חודשים. אך, גם שם בדרך כלל הצמח עובר טיפול דומה של נטיעה חדשה לאחר קבלת הפרי הראשון. ואמנם גם שם יש יוצאי דופן, וכפי שהביא בהרחבה הרב שניאור ז. רוח שליט"א יו"ר המכון במאמרו בחוברת זו.

על אופן הגידול בארץ ישראל עמדנו מקרוב במשק "מיכאל לוי" במושב "תלמי יחיאל" ותודתינו נתונה לו על כך. על אופן הגידול בחו"ל, קיבלנו את הפרטים בעיקר ממר יצחק קסוטו ממשד החקלאות, שבחן תקופה ארוכה את גידול האננס בארצות אמריקה הדרומיות, וכאן המקום להודות לו על עזרתו הרבה.